



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



1066 Tidsskrift for Historisk Forskning

28. årgang – nr. 2 juli 1998



1066 Tidsskrift for historisk forskning

Adresse

Institut for Historie
Njalsgade 102
2300 København S
Giro 4 18 85 51
E-mail: hastings@stud.hum.ku.dk
<http://www.xcu.com/mmdesign99/hastings>

Ansvarshavende redaktør:

Arkivar ph.d. Jørgen Mikkelsen
Landsarkivet for Sjælland m.m.
Jagtvej 10
2200 København N

Redaktion:

Mogens Bak-Hansen, Michael Bregnsbo,
Berit M. Christensen, Peter Henningsen,
Birgitte Holten, Lars B. Jonassen, Kirsten
Villadsen Kristmar, Pelle Larsen, Christian
Nicolaisen, Mogens Pelt, Sanne Steenberg
Hansen, Hans-Micael Søndergaard

Ekspedition:

Jørgen Mikkelsen
Haraldsgade 96
2100 København Ø
Tlf: 3918-3853

Priser:

28. årgang:
Abonnement 4 numre kr. 165,-
Introduktionstilbud
for studerende kr. 125,-
Løssalg pr. nummer kr. 50,-
Ældre årg. pr. nummer kr. 20,-

Alle henvendelser vedr. adresseændring
o.l. bedes rettet direkte til postvæsenet.
Eftertryk tilladt i uddrag, forudsat tydelig
kildeangivelse.

28. årgang nr. 2

Rasmus Bruun: Racehygiejne i Danmark - afskaffelsen
af de "racehygiejniske" love 3

Henrik Landt og Mogens O. Østergaard:
Pengeombytningen og den ekstraordinære formue-
opgørelse 1945 13

Berit M. Christensen: Kirke- og kvindehistorier - en
anmeldelse 19

Jes Fabricius-Møller: Videnskab, strøtanker og
vraggoods - en anmeldelse 22

Peter Henningsen: Konservative bastioner i bonde-
landet - en anmeldelse 25

Michael Bregnsbo: Det STORE i det små - en
anmeldelse 28

Torben Svendrup: Et stykke med leverpostej - en
anmeldelse 31

Merete Harding & Kurt Villads Jensen:
L'Encyclopédie - et frimurerprojekt (2) ... bagsiden

Indstik: 16 siders specialeoversigt

Forsideillustration: Razzia på Sorte Børs maj 1945. På
billedet ses politifolk og frihedskæmpere i færd med at
kropsvisitere formodede sortbørshandlere. (Nør's
Foto) Indgået i Politikens billedsamling (nu Polfoto)
1945.

Layout & billedredaktion: Berit M. Christensen,
Pelle Larsen, Christian Nicolaisen og Hans-Micael
Søndergaard - Sat med Gill Sans

Tryk: Kandrup Bogtrykkeri, København.
ISSN 0106-0627

1066 er et kulturtidsskrift, der har til formål at formidle resultaterne af den nyere historiske forskning i bredest mulig forstand. Dette gælder både Danmarks- og Verdenshistorie, og det søges gjort på en måde, der appellerer til både faghistorikere og andre historisk interesserede. 1066 ser det som sin særlige opgave at viderebringe resultaterne af forskningsbaserede studenterspecialer og ph.d. - afhandlinger. Redaktionen består af en uafhængig kreds af historikere med tilknytning til Institut for Historie, Københavns Universitet. Tidsskriftet udkommer fire gange årligt. Siden marts 1998 udgives 1066 med støtte af Kulturministeriets bevilling til almentkulturelle tidsskrifter.

Racehygiejne i Danmark

Afskaffelsen af de "racehygiejniske" love

Af Rasmus Bruun, stud. Ba. historie, Odense Universitet

Emnet racehygiejne har i den seneste tid været genstand for større international debat, efter det er kommet frem, at svenske myndigheder i perioden 1935 til 1976 gennemførte omkring 60.000 tvangssterilisationer af fysisk og psykisk handicappede. Umiddelbart vil man forbinde en praktisering af racehygiejniske foranstaltninger med Nazi-Tyskland, men racehygiejne var i den første del af det 20. århundrede bredt anerkendt som et middel til forbedring af befolkningskvaliteten, og racehygiejniske tiltag var en realitet i en række vestlige lande, herunder også i Danmark, hvor det skønnes, at op imod 11.000 er blevet tvangssteriliserede i perioden 1929 til 1967. I 1967 afskaffede man i Danmark de racehygiejniske inspirerede love fra 1930'erne, som tillod tvangssterilisering og tvangskastration af særlige befolkningsgrupper, navnlig "åndssvage". Set ud fra en nutidig synsvinkel virker det nærliggende at undre sig over, hvorfor der skulle gå hele 22 år efter 2. verdenskrigs afslutning, før disse love blev afskaffet.

Situationen i Danmark

Der blev i tidsperioden 1929-38 vedtaget et racehygiejniske inspireret lovkompleks i Danmark med støtte fra alle Rigsdagens partier. I alt drejede det sig om fem forskellige love, der alle indeholdt foranstaltninger overfor personer, hvis forplantning man fandt samfundsmæssigt uønsket. Foranstaltningerne indebar bl.a. muligheden for tvangssterilisering, tvangskastration og ægteskabsforbud, og det var personer med legemlige handicap, sindssygdomme, psyko-

tiske tilstande plus sædelighedsforbrydere, brandstiftere, epileptikere, alkoholister og især lettere åndssvage, som tvangselementerne var rettet imod.²

Tankerne bag lovkomplekset hang i en vis udstrækning sammen med en socialdarwinistisk opfattelse af den moderne civilisation. En opfattelse, der igennem længere tid var blevet fremlagt af lægevidenskabelige kredse, og som forudså en med tiden degenereret befolkning, da de lægelige behandlingsmuligheder og andre hjælpeforanstaltninger i det moderne samfund modvirkede naturens normale udskilning af svage individer. Da man samtidig betragtede arveligheden som en betydelig faktor omkring de ovennævnte personers dårligdomme, og mente at kunne registrere en større reproduktion hos disse degenererede end hos "normalbefolkningen", var grundlaget for et indgreb fra statslig side lagt.³

Umiddelbart kunne man med et retrospektivt blik forvente, at en lovgivning, der var blevet til ud fra sådanne opfattelser, ville blive afskaffet ret hurtigt efter 2. verdenskrigs ophør, i forbindelse med den generelle fordømmelse af den nazistiske racepolitik. Dette skete imidlertid ikke, og først i 1967 blev "Lov nr. 171 af 16. Maj 1934 om Foranstaltninger vedrørende Aandssvage" og "Lov nr. 176 af 11. Maj 1935 om Adgang til Sterilisering og Kastration" ændret.

Denne artikel vil, som ovennævnt, sætte fokus på ændringen af disse love, hvilket mig bekendt ikke tidligere er gjort i dansk sammenhæng, hvor det i højere grad er tiden før 1956, der har været i centrum. Udgangspunktet er en undersøgelse af

lægestandens betydning som påvirkningsfaktor for politikernes holdninger og beslutninger omkring de her behandlede sager. Baggrunden for valget af dette udgangspunkt er centreret om den tankegang, at *teorier er ikke neutrale størrelser, og teoretikere og professionelle fagfolk er ikke uskyldige baggrundsfigurer for politiske beslutninger. Der er et samspil mellem en periodes videnskab, praksis og politik.*⁴

En delt lægestand

I tiden efter krigen søgte repræsentanter for den vestlige eugeniske (racehygiejniske) forskning at fremstille den tyske eugeniske forskning som en slags videnskabelig fejludvikling, uden nogen relation til eugenikkens centrale normer eller målsætning, og der blev bl.a. markeret et formelt brud i forholdet mellem den nazistiske hierarkisering af racer og den vestlige eugeniks hierarkisering af menneskelige egenskaber. Samtidig var der rent videnskabeligt en bevægelse væk fra eugenikken over mod humangenetikken, hvor man koncentrerede sig entydigt om den medicinske forskning og beskæftigede sig med andre temaer end den gamle eugenik gjorde.⁵ Men på trods af eugenikkens tilbagetog efter 2. verdenskrig var den alligevel til stede et godt stykke ind i 1950'erne i Danmark.⁶

At Institut for Arvebiologi og Eugenik fortsatte sin forsknings- og undervisningsvirksomhed, sin registrering af arveligt belastede personer og leverede udtalelser om disse til brug for administration af de eugeniske love⁷, er et eksempel på dette, og indenfor visse af lægestandens kredse kunne man til i hvert fald sidst i 1950'erne finde holdninger, der forsvarede den gældende lovgivning, med den deri indbyggede mulighed for tvangssterilisation.

Fortalere for den gældende lovgivning kan registreres blandt læger, der havde deres daglige virke inden for åndssvagefor-sorgen. Eksempler på dette er overlæge ved

åndssvage anstalten ved Vodskov, G. Wad og overlæge ved åndssvageanstalten i Ribe, Reidar Marthinsen.

G. Wad udtrykte i 1952 i forbindelse med en vurdering af 1934- og 1935-lovenes funktioner i praksis, at *der er tungtvejende grunde til at opretholde den bestående ordning, hvorefter den tvangsmæssige sterilisation af åndssvage går efter en særlig lov,*⁸ og Reidar Marthinsen fremkom i Ugeskrift for Læger i 1953 med den gammelkendte eugeniske påstand, at *det er de åndssvage i lettere grad, som ved at gifte sig og forplante sig stadig holder åndssvagheden vedlige i samfundet.* Han beklagede i samme artikel, at udviklingen syntes at pege i retningen af færre sterilisationer af debile, hvilket han mente, at hverken samfundet eller de debile havde gavn af.⁹

Også i den sidste halvdel af 1950'erne fremstod de to ovennævnte læger med positive synspunkter i forhold til den gældende sterilisationslovgivning. I en artikel fra 1957 omhandlende åndssvageforsorgens retspsykiatriske problemer gjorde Reidar Marthinsen sig fortsat til fortaler for sterilisation som betingelse for ægteskabstilladelse for åndssvage på baggrund af blandt andet eugeniske argumenter, og andetsteds i artiklen stillede han de humane holdninger om åndssvages ret til at få børn op over for det aspekt, at åndssvageforsorg er et spørgsmål om kultur og civilisation. I primitive kulturer ville de åndssvage og andre deformere dø.¹⁰

G. Wad opfattede i 1958 1934-loven som værende en tvangslov, og han var opmærksom på, at det ikke var videnskabeligt bevist, at der fulgte en raceforbedrende virkning med en sterilisationslovgivning. Alligevel skrev han om en statistik, der drog den raceforbedrende virkning i tvivl: *Tal kan man jo nu finde alle vegne, og det bliver vel nok endog meget svært helt at komme bort fra, at dumme forældre løber større risiko for at sætte dumme børn i verden end vi andre.*¹¹ Wad



Tage Philipson (t.v.) blev i 1930'erne kendt for sine holdninger og handlinger for en friere abortpraksis i Danmark. Han ses her sammen med J.H. Leunbach ved dennes løsladelse fra Vestre Fængsel i 1936, efter en dom på 3 måneders fængsel for svangerskabsafbrydelse. I 1953 tog Philipson klart afstand fra tvangssterilisation, som han betegnede som inhumant. Gyldendals Billedbibliotek nr. 11.678

mente dog ikke, at eugeniske hensyn var tilstrækkeligt grundlag for et indgreb, og han betragtede hensynet til den enkelte patient

som det afgørende. Samfundshensynet var sat klart i baggrunden.

Med disse aspekter for øje anså han det

alligevel for skæbnsvangert galt for de åndssvage at gå væk fra de gældende tvangsbestemmelser, og han beklagede på de åndssvages vegne, at sterilisation af åndssvage var ved at "gå af mode". En af årsagerne til dette så Wad i Nazi-Tysklands misbrug af racehygiejniske foranstaltninger.¹²

I en anden artikel fra 1958, der var en en kommentar til Betænkning om Åndssvageforsorgen, betegnede Wad 1934-loven som en fortrinlig lov, indtil 1953-grundloven spolerede den. Det ødelæggende element for Wad i den forbindelse var, at der blev ændret på ankeproceduren, i tilfældet hvor åndssvage af anstaltsledelsen blev nægtet udskrivning af forsorgen. Før 1953 skulle åndssvage anke til socialministeren, efter 1953 til domstolene, hvilket ifølge Wad havde betydet, at flere åndssvage fik medhold i deres ankesager. I artiklen opfordrede han også til, at tvangselementerne bibeholdtes i en eventuel ny lov.¹³

Sideløbende med disse forsvar for den eksisterende sterilisationspraksis var der i 1950'erne også læger, der stillede sig kritisk til denne. Eksempelvis gjorde Jakob Øster i 1953 og 1955 i Ugeskrift for Læger opmærksom på den usikkerhed, der var forbundet med eugeniske forholdsregler over for bestemte befolkningsgrupper, og han påpegede vigtigheden af aldrig at tabe det enkelte individs lykke af syne.¹⁴ Han støttedes i 1953 af T. Philipson, der i et indlæg i Ugeskrift for Læger betegnede tvangssterilisation som inhumant og opfordrede til at forsøge en anden vej, *da man formentlig nu er klar over, at åndssvagheden ikke lader sig udrydde ved eugeniske forholdsregler*.¹⁵

Senere i årtiet, nærmere betegnet i 1958, havde Dr. Axel H. Arnfred, ligesom G. Wad, en kommentar til den da nylig fremkomne Betænkning om Åndssvageforsorgen. Han var modsat Wad af den opfattelse, at tvangselementerne i forsorgen burde fjernes.¹⁶

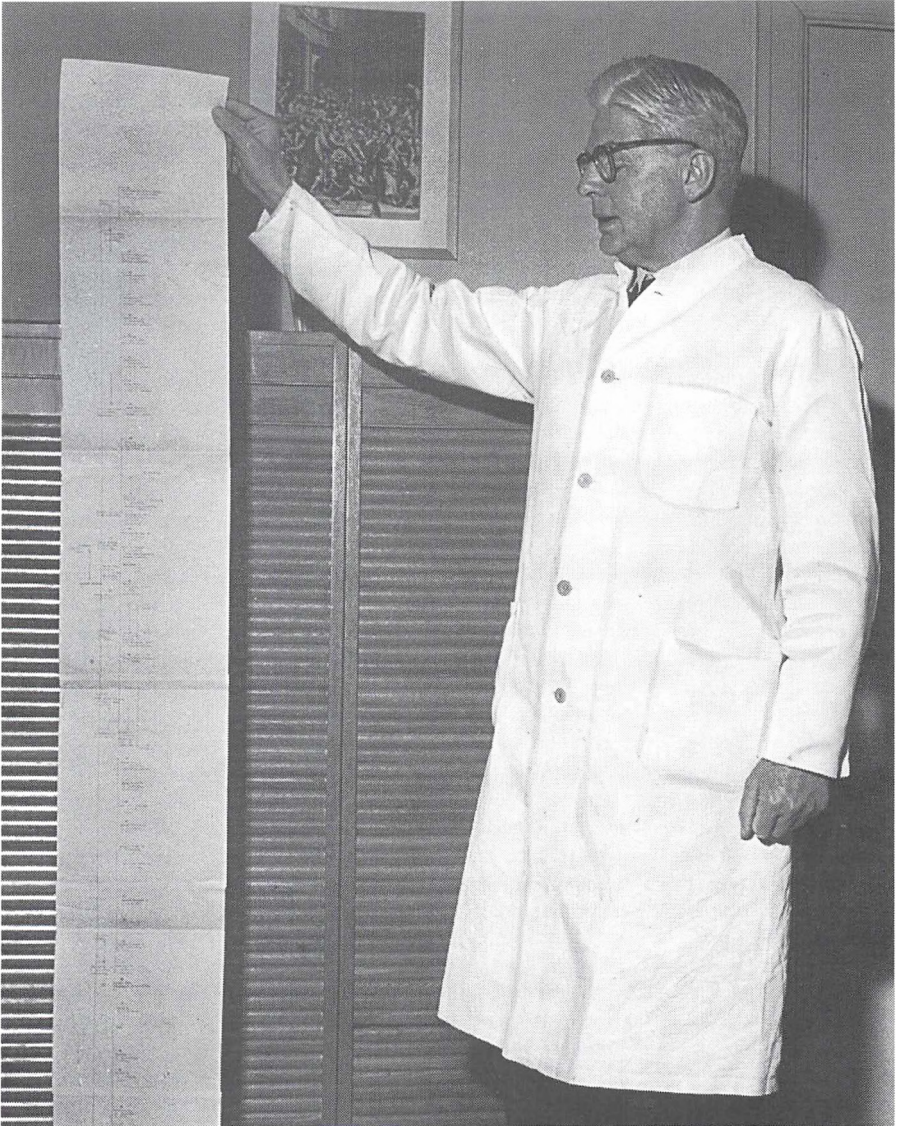
Et andet indslag, der berørte emnet

tvangssterilisation, var Karl Søndergaards artikel fra 1959 "De etiske grænser for lægens handlefrihed i patientbehandlingen". Heri skrev Søndergaard bl.a.: *Hvis vi i vore moderne stater vil undgå den yderligtgående legalisme, hvorunder staten giver love efter eget forgodtbefindende, som vi så det i Hitlertyskland, er der ingen anden redning end den såkaldte naturlige morallov på moralens område og naturretten på juræens område*.¹⁷ Artiklen er humanistisk præget og indeholder bl.a. en kommentar til G. Wad, hvor der ikke overraskende tages afstand fra dennes synspunkter om tvangssterilisation.¹⁸

Frem til ca. 1960 fandtes altså en holdningsdeling inden for lægestanden angående berettigelsen af muligheden for tvangssterilisation. På den ene side stod anstaltslægerne som fortalere for en opretholdelse af de gældende tvangsmuligheder, og på den anden side stod en gruppe af læger, hvis umiddelbare fællestræk var, at de ikke var anstaltslæger. Disse læger argumenterede for en afskaffelse af tvangsbestemmelserne.

Betænkninger påvirket af lægestanden

I 1960 udsendtes en betænkning vedrørende ægteskabsindgåelse og -opløsning. Udvalget, der havde forfattet denne, bestod af fire personer, hvoraf de to var læger. Det anbefaledes i denne betænkning, at sindssygdom og åndssvaghed opretholdtes som ægteskabshindring. Et forhold, som dog kunne ophæves, hvis pågældende lod sig sterilisere.¹⁹ Den indirekte tvangssterilisation tilrådes herved bibeholdt, og eugeniske hensyn var ikke uden betydning for denne vurdering. Dette giver en modsigelse i forhold til de holdninger, der blev givet udtryk for i Betænkningen om Åndssvageforsorgen 1958 (lægestanden var også her stærkt repræsenteret i udvalget), hvori man ønskede at fastslå, at sterilisation i princip burde ske på frivillig basis. Dette aspekt gjorde socialekretær O. Græm opmærksom på i 1963, og beklagede i denne forbind-



Tage Kemp (t.v.) var som leder af Institut for Arvebiologi og Eugenik fra 1938-60 en betydelig person inden for den danske eugeniske forskning. Ved den 1. Internationale Humangenetiske Kongres i 1956 i København, der klart viste, at man inden for forskerkredse havde bevæget sig væk fra den gamle eugenik og over mod humangenetikken, bidrog også Tage Kemp med sit indlæg til at tegne denne tendens. Alligevel fungerede det institut, som han ledede, i praksis som understøttende for de eksisterende love. Nordfoto 1956.

delse, at tvangsmulighederne ikke var fuldstændigt opgivet.²⁰

I 1964 kom så Betænkningen om sterilisation og kastration. Igen var lægestanden mangfoldigt repræsenteret i udvalget, og også anstaltslægerne var repræsenteret i form af G. Wads tilstedeværelse. Det blev ved denne lejlighed af et enigt udvalg anbefalet at afskaffe tvangsbestemmelserne i sterilisationslovgivningen. En af begrundelserne for dette lå i den ændring i opfattelsen af sterilisationens formål, der ifølge udvalget havde fundet sted: Udviklingen fra at anse sterilisation som en samfundsbeskyttende foranstaltning til at anse det for en individbeskyttende foranstaltning.²¹

At der fandtes en uenighed inden for lægestanden lige til det sidste, viser reserve-læge Steen Borbergs kronik, to dage før den nye lov om sterilisation og kastration blev vedtaget i 1967. Borberg reagerede på nogle udtalelser fra forsorgschefen for Statens Åndssvageforsorg N.E. Bank-Mikkelsen og overlæge Henry Olsen. Striden drejede sig her om, at Borberg ikke kunne acceptere udelukkende humanistiske begrundelser som seriøs argumentation for at åndssvage burde have ret til at få børn. Borberg var imod, at åndssvage skulle have børn, og hans hovedargument var, at åndssvage ikke var i stand til at varetage en forældrerolle ordentligt. Racehygiejniske betragtninger havde dog også en betydning for hans standpunkt.²²

Det kan konstateres, at store kredse inden for lægestanden i tiden efter 1950 støttede udviklingen væk fra en autoritær befolkningshygiejne over imod en mere individcentreret frivillig arvehygiejne. Indtil i hvert fald 1960 ser det dog ud til, at der blandt anstaltslægerne var en modvilje over for tankerne om en sterilisationslovgivning uden tvangsmuligheder over for de åndssvage.

Efter 1960 kan en sådan udskilning af anstaltslægerne ikke længere registreres.

Betænkningen om Ægteskabs indgåelse og opløsning samt Steen Borbergs kronik viser dog, at der stadig i 1960'erne ikke var fuldstændig enighed inden for lægestanden omkring spørgsmålet vedrørende tvangsbestemmelser i forbindelse med sterilisation og kastration.

Politikernes holdninger

Omkring vedtagelserne af de "racehygiejniske love" i 1930'erne var de generelle træk, at stort set hele Rigsdagen støttede op om dem, og at racehygiejniske argumenter var en naturlig del af debatten. Ved debatten vedrørende Ægteskabsloven af 1938 var der dog i Rigsdagen ikke den samme enighed som tidligere. Flere talere følte, at lovforslaget, der stort set fulgte de af Retslægerådet fremsatte forslag, virkede inspireret af tysk racehygiejniske lovgivning, hvilket man fandt uheldigt. Særligt Venstre og Det Konservative Folkeparti var skeptiske. Dette skyldtes; at man så problemer i forhold til afgrænsningen af den personkreds ægteskabsforbuddet skulle ramme; at man frygtede risikoen for ekspertstyre og tvangsforanstaltninger mod ikke-åndssvage, og endeligt at det i lovforslaget var indarbejdet, at det offentlige, og ikke ægtefællen, skulle have mulighed for at omstøde et ægteskab, der involverede en arveligt belastet. Ved afstemningen stemte Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre lovforslaget igennem. Det Konservative Folkeparti og Venstre stemte imod.²³ Allerede i 1938 kunne der altså registreres begyndende holdningsændringer til emnet blandt politikerne.

I 1955 blev svangerskabsloven fra 1937 som den første af lovene fra det racehygiejniske lovkompleks taget op til revurdering. At det var med racehygiejniske argumenter for øje, at loven i 1937 var blevet vedtaget, spillede ikke den store rolle for begrundelsen for ændringsforslaget. Det var problemer med illegale svangerskabsafbrydelser,

der var hovedårsagen. Debatten blev da heller ikke ført ud fra racehygiejniske argumenter, men ud fra etiske overvejelser omkring svangerskabsafbrydelsens forsvarlighed, og i den forbindelse om forsvarligheden i at lette den enkelte kvindes mulighed for legal abort.

Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre søgte at få en lov igennem, som ville lette muligheden for lovlig svangerskabsafbrydelse, således at man kunne mindske antallet af illegale aborter. Den kommunistiske gruppe støttede også lovforslaget. Venstre og Retsforbundet stillede sig derimod kritiske. Venstres argumentation imod loven var centreret om to aspekter. For det første mente partiet, at lovforslaget åbnede muligheden for svangerskabsafbrydelse ud fra en social indikation (altså abort begrundet i kvindens økonomiske og sociale situation). En indikation, som ingen partier i øvrigt mente, måtte være så tungtvejende, at den alene skulle kunne give adgang til lovlig svangerskabsafbrydelse. For det andet mente partiet, at uddelegeringen af kompetancen til at beslutte, hvorvidt en kvinde retteligt kunne få en abort eller ej, burde gives mere decentralt end lovforslaget lagde op til. Retsforbundets bekymring var fokuseret på det ufødte barns retssikkerhed i forhold til lovforslaget. Det konservative Folkeparti stillede sine folketingsmedlemmer frit i debatten og afstemningen, hvilket udmøntede sig i, at nogle støttede Venstres synspunkter andre Socialdemokraternes. Lovforslaget blev ikke enstemmigt vedtaget. Efter en ret lang behandling stemte ca. 2/3 af folketingsmedlemmerne for og ca. 1/3 imod.²⁴

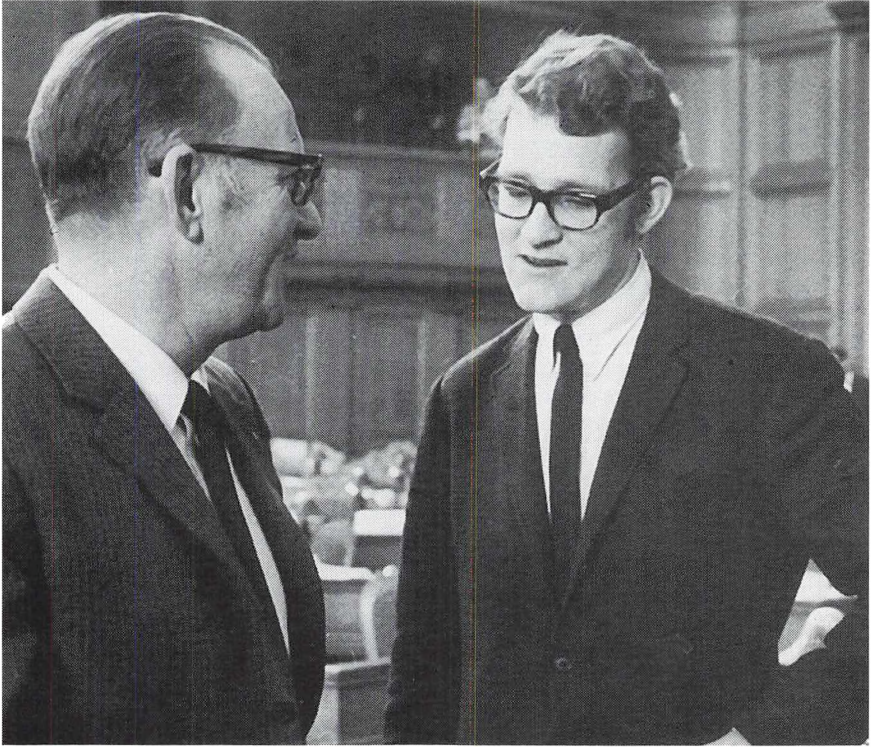
Angående sterilisationslovgivningen viser udtalelser i svangerskabsdebatten fra socialdemokraten Edel Saunte, at justitsministeren allerede på dette tidspunkt havde givet udtryk for, at den skulle tages op til revision.²⁵

Ved debatten i folketinget i 1958-59

vedrørende åndssvageforsorgen var tvangsbestemmelserne et af de emner, som indgående blev diskuteret. Allerede i udvalgsbetænkningen blev der, som tidligere nævnt, givet signaler om dette spørgsmål. I denne blev det af et enigt udvalg anbefalet, at søge at gøre frivilligheden til det bærende og trænge tvangsmomentet mest muligt i baggrunden.²⁶ Denne holdning blev også støttet af politikerne, omend der blandt disse var nuanceforskelle i opfattelserne af, præcist hvor langt man kunne gå. Her skilte Venstre sig ud, da det som det eneste parti var interesseret i fuldstændigt at fjerne tvangselementerne fra det fremsatte lovforslag. Tvangselementerne indebar undervisnings- og oplæringspligt til det 21. år, og at en person over 18 år var forpligtet til at modtage hjælp for så vidt en for sagen vedkommende overlæge skønnede, at pågældende måtte anses som farlig for sig selv eller andre. De andre partier havde altså visse forbehold overfor, hvor langt man ville gå i frivillighedens navn, men alligevel mener jeg at kunne sige, at der generelt blandt politikerne var en bred konsensus omkring opfattelsen, at tvangselementerne skulle begrænses mest muligt. Lovforslaget blev i det hele taget meget positivt modtaget, og ud fra de forskellige politikeres udtalelser kan man registrere en vilje til at ville forbedre forholdene for en gruppe medborgere, hvis situation blev opfattet som ude af trit med samtidens normer. Loven blev da også enstemmigt vedtaget.²⁷

Tvangssterilisation: NEJ TAK !

Spørgsmålet om tvangssterilisation blev ikke behandlet i sammenhæng med debatten om åndssvageforsorgen, hvilket skyldtes, at justitsministeren i 1958 havde nedsat et udvalg med henblik på en ændring af de gældende love om sterilisation og kastration. Alligevel blev forholdet kommenteret i Betænkningen om Åndssvageforsorgen, hvor det blev anbefalet at afskaffe tvangsfor-



Den nuværende udenrigsminister Niels Helveg Petersen var Det Radikale Venstres ordfører under folketingsdebatterne om sterilisation og kastration i 1967. Han støttede i denne forbindelse afskaffelsen af de direkte tvangsforanstaltninger, som den gamle lovgivning gav mulighed for. Derudover skilte han sig ud som en af de ivrigste fortalere for en afvikling af de muligheder, der fortsat var til stede i den danske lovgivning for indirekte at tvinge åndssvage til at lade sig sterilisere. Jacob Maarbjerg Polfoto 1970.

holdene vedrørende sterilisation af åndssvage.

Selve lovforslaget om sterilisation og kastration blev først fremlagt knap 9 år senere. Udvalgets betænkning kom først efter 6 år, og derefter gik der yderligere 2 1/2 år, før lovforslaget blev fremsat. Unægtelig en lang forberedelsesperiode, hvilket også blev påtalt under lovforslagets første behandling.²⁸

Under folketingsdebatten i 1967 anbefalede alle partier de direkte tvangsbestemmelser fjernet. Begrundelserne for dette var

forbundet med humanistiske synspunkter, og i denne forbindelse at få loven tilpasset samtidens normer. Dette betød bl.a., at man tog afstand fra racehygiejniske tanker og den hierarkisering af menneskers værd, som disse havde fastlagt på relativt grundlag.

Med hensyn til de indirekte tvangsforanstaltninger, som eksempelvis ægteskabslovgivningen frembød, var der derimod ikke fuld enighed. Både den socialdemokratiske justitsminister K. Axel Nielsen og Venstres lb Thyregod gav ved første behandling udtryk for betænkelighed ved

også at afskaffe reglerne om ægteskabsforbud og forsorgsudskrivning, da det ville stille de pågældende åndssvage fuldstændigt frit over for spørgsmålet om sterilisation. Ordførerne for Det Radikale Venstre, SF og Liberalt Centrum anbefalede derimod, at der snarest muligt blev foretaget en lovændring, som fjernede disse bestemmelser om muligheden for at stille sterilisation som krav til åndssvage, hvis de ville giftes eller udskrives fra forsorg. Disse indirekte tvangsforanstaltninger blev ikke afviklet ved denne lejlighed, da de hørte under henholdsvis ægteskabsloven og åndssvage-loven, men justitsministeren ændrede i løbet af debatten holdning omkring spørgsmålet. Sidst i forløbet meddelte han, at han håbede at kunne fremlægge et ændringsforslag til ægteskabsloven året efter.

Loven vedtoges enstemmigt, og hvis der ses bort fra betænkelighederne ved at afskaffe disse indirekte tvangsmuligheder, var holdningerne klare blandt de folketingsmedlemmer, der ytrede sig: Tvangsbestemmelser og racehygiejniske tankegange hørte ikke hjemme i en dansk lovgivning om sterilisation og kastration.²⁹

Afslutning

I forhold til de holdninger politikerne i 1930'erne havde omkring berettigelsen af tvangsbestemmelser i forbindelse med sterilisation og kastration, må det ikke overraskende konstateres, at der inden for disse kredse frem til 1967 skete en betydelig mentalitetsændring. I balancegangen mellem hensynet til samfundets og det enkelte individs ønsker var det nu i højere grad individet, der blev det centrale. Samtidig spores også en ændring i det menneskesyn, man i 1930'erne havde på åndssvage. Hierarkisering af menneskers værdi blev afvist, åndssvages liv skulle betragtes som ligeværdigt med "normales" liv.

Det var ikke videnskabelige landvindinger, der var den direkte begrundelse for

lovændringen i 1967. Derimod var det humanistiske synspunkter og et ønske om at få loven tilpasset samtidens normer, som prægede politikernes argumentation.

Sterilisationslovgivningen blev nævnt som trængende til en revision i 1955-56 debatten, og sidenhen også i betænkningen om åndssvageforsorgen i 1958, samme år som sterilisationskommissionen blev nedsat. I 1959 var der bred enighed i folketinget omkring den nye lov for åndssvageforsorgen. En lov hvor "frivillighed" var et af nøgleordene. Dette sammenholdt med politikernes massive modstand over for tvangssterilisation og tvangskastration i 1967 antyder, på trods af at man i 1960 valgte at opretholde ægteskabsforbuddet for åndssvage, at en afskaffelse af bestemmelserne om tvangssterilisation og tvangskastration havde været mulig noget før 1967.

Et er dog hvad politikerne mentalitetsmæssigt var klar til, noget andet hvad en eventuel kommissionsbetænkning ville anbefale. I samtlige de her nævnte tilfælde har politikerne nemlig vist sig at lægge stor vægt på betænkningerne. Dette betyder, at eksperterne (i dette tilfælde i høj grad lægerne) havde stor betydning for beslutningerne. Set ud fra denne betragtning er det nærliggende at forbinde den "sene" nedsættelse af sterilisationskommissionen i 1958 med de modstridende holdninger inden for lægestanden vedrørende spørgsmålet om tvangssterilisation. Anstaltlægernes konservative røster vil jeg derfor tillægge betydning for, at sterilisationskommissionen først blev nedsat i 1958, hvilket var året før folketingsmedlemmerne meget overbevisende støttede en åndssvageforsorg, der i høj grad var baseret på frivillighedens princip.

Hvorfor der efter kommissionsnedsættelsen skulle gå hele 9 år før lovændringen blev vedtaget, kan jeg ud fra det benyttede kildemateriale til gengæld ikke give noget svar på.

Mellem 1960 og 1967 blev emnet ikke taget op i artikler i Tidsskrift for Læger eller Bibliotek for Læger, men som tidligere nævnt kan der alligevel ikke konstateres en fuldstændig enighed inden for lægestanden. Til trods for dette vil det højst sandsynligt ikke være forkert at antage, at størstedelen af lægestanden i 1967 betragtede en afskaffelse af tvangsbestemmelserne som ønskelig.

Debatten om "åndssvages" ret til at få børn er i øvrigt i den seneste tid kommet frem igen. Der er blevet gjort opmærksom på, at "åndssvage" i de fleste tilfælde har vist sig som ikke-egnede forældre, og at det kan have dybt uheldige konsekvenser for deres (ofte normalt begavede) børn.³⁰ Jeg mener dog ikke, at en form for tvangsbestemmelse vil være et løsningsforslag. Det strider imod nutidens herskende opfattelse i det danske samfund om individets rettigheder, og man vil igen stå over for problemet, med fra centralt hold at skulle fastlægge nogle relative kriterier for hvem der må få børn, og hvem der ikke må. Principperne fra 1967-loven bør der ikke røres ved, løsninger må kunne findes ad anden vej.

Rasmus Bruun

1. a) Lov Nr. 130 af 1. Juni 1929 om Adgang til Sterilisation.

b) Lov Nr. 171 af 16. Maj 1934 om Foranstaltninger vedrørende Aandssvage.

c) Lov Nr. 176 af 11. Maj 1935 om Adgang til Sterilisation og Kastration.

d) Lov Nr. 163 af 18. Maj 1937 om Foranstaltninger i anledning af Svangerskab m.v.

e) Lov Nr. 141 af 13. April 1938 om Ændring af Lov Nr. 276 af 30. Juni 1922 om Ægteskabs Indgaaelse og Opløsning.

2. Lene Koch, *Racehygiejne i Danmark 1920-56*, Gyldendahl, (1996), s. 15

3. Sst., ss. 17-21.

4. Birgit Kirkebæk, *Da de åndssvage blev farlige*, SOC-POL, (1993), s. 29.

5. Lene Koch, (1996), ss. 213-219.

6. Sst., ss. 230-231.

7. Sst., s. 231.

8. G. Wad, "Overlægebemærkninger til spørgsmålet

om sterilisation af let åndssvage", *Socialt Tidsskrift*, (1952), 338.

9. Reidar Marthinsen, "Hvorledes diagnosticeres og behandles åndssvaghed i lettere grad", *Ugeskrift for Læger*, (1953), 1729 + 1734-1735.

10. Reidar Marthinsen, "Åndssvageforsorgens retspsykiatriske problemer", *Ugeskrift for Læger*, (1957), 1436-1441.

11. G. Wad, "Sterilisationsetik og praktik", *Nordisk Tidsskrift for Åndssvage forsorg*, (1958), 38.

12. Sst., 33-45.

13. G. Wad, "Overvejelser til Betænkning om Åndssvageforsorgen", *Nordisk Tidsskrift for Åndssvageforsorg*, (1958), 92-93 + Reidar Marthinsen, "Åndssvageforsorgens retspsykiatriske problemer", *Ugeskrift for Læger*, (1957), 1436-1441.

14. Jakob Øster, "Åndssvaghed - Videnskabelige problemer, fremskridt og muligheder", *Ugeskrift for Læger*, (1953), 1735-1740. + Jakob Øster, "genetiske synspunkter vedrørende åndssvaghed", *Ugeskrift for Læger*, (1955), 1477-1480.

15. T. Philipson, "Ikke mere åndssvag end så mange andre (-- under tilsvarende forhold?)", *Ugeskrift for Læger*, (1953), 954-955.

16. Axel H. Arnfred, "Åndssvageforsorgens fremtidige ordning", *Ugeskrift for Læger*, (1958), 1613.

17. Karl Søndergaard, "De etiske grænser for lægens handlefrihed i patientbehandlingen", *Bibliotek for Læger*, (1959), 55.

18. Sst., 49-71.

19. *Betænkning om ændring af § 10 i lov Nr. 276 af 30. Juni 1922 om ægteskabsindgåelse og opløsning*, Betænkning Nr. 263, (1960).

20. O. Græm, "Åndssvages ægteskab og sterilisation", *Socialt Tidsskrift*, (1963), 251 -259.

21. *Betænkning om Sterilisation og Kastration*, Betænkning Nr. 353, (1964), ss. 6-23.

22. Steen Borberg, "Bør Åndssvage få børn?", *Jyllands-Posten*, (d. 24.5.1967).

23. Lene Koch, (1996), ss. 57-133.

24. *Folketingstidende*, (1954-55), sp. 2576-2625 + *Folketingstidende*, (1955-56) sp. 349-356, sp. 4455-4497, sp. 4872-4911, sp. 5063-5143.

25. 1. Behandling af forslag til lov om foranstaltninger i anledning af svangerskab m.v., *Folketingstidende*, (1954-55), sp. 2579-2580.

26. *Betænkning om Åndssvageforsorgen*, Betænkning Nr. 204, (1958), s. 101.

27. *Folketingstidende*, (1958-59), sp. 839-888, sp. 4518-4540, sp. 4629-4636.

28. 1. behandling af forslag til lov om sterilisation og kastration, *Folketingstidende*, (1966-67), 2. samling I, sp. 937.

29. *Folketingstidende*, (1966-67), sp. 925-943, sp. 4499-4510, sp. 4682.

30. "Fak2eren: De måske egnede", *TV2*, (d. 7.12.1997).

Pengeombytningen og den ekstraordinære formueopgørelse 1945

Skulle Danmark før eller senere tilslutte sig en europæisk møntunion, forestår der en fuldstændig ombytning af vore pengesedler og mønter. Overvejelserne af, hvordan en sådan ombytning gennemføres, har allerede i nogen tid optaget bankverdenen. I den forbindelse påkalder pengeombytningen i 1945 - den eneste i Danmark i dette århundrede - sig opmærksomhed. Men omstændighederne dengang og nu lader sig ikke sammenligne.

Af fuldmægtig i Told- og Skattestyrelsen, cand. jur. Henrik Landt og fhv. kontorchef i Statskattedirektoratet cand.polit. Mogens O. Østergaard

I juli 1985, efter at fyrråret for Danmarks befrielse var blevet markeret på forskellig måde, reflekterede Lise Nørgaard i en artikel i *Berlingske Tidende* over, at ingen havde fundet det værd at mindes pengeombytningen den 23. juli 1945. Lise Nørgaard fremdrog med vanlig veloplagthed nogle af de mange besynderlige tildragelser, som denne foranstaltning i sin tid gav anledning til, idet hun afslutningsvis erindrede om pengeombytnings betydning for den senere økonomiske og sociale udvikling i Danmark.

Pengeombytningen er uden sammenligning det mest dramatiske finanspolitiske indgreb, der er opnået parlamentarisk tilslutning til herhjemme. De økonomiske og politiske omstændigheder, som betingede indgrebet, var da også helt ekstraordinære.

Pengevæsenets forfatning i 1945

Udviklingen i pengecirkulationen var gennem besættelsestiden gledet Danmarks Nationalbank af hænde, og spørgsmålet om at få det store seddelomløb under kontrol og reduceret måtte tages op til løsning.

Allerede i den sidste tid inden krigsudbruddet i 1939 havde der kunnet spores en pengeforøgelse, som måtte tilskrives stigende priser og øget beskæftigelse. Ved udgangen af august måned 1939 blev seddelomløbet opgjort til 452 mill. kr. mod normalt ved

en måneds udgang 400 mill. kr. Ved den sidste månedsopgørelse inden den tyske besættelse, altså ultimo marts 1940, var seddelomløbet nået op på 609 mill. kr.

Besættelsen medførte, at de faktorer, der virkede i retning af en øget seddeludstedelse, forstærkedes, og at flere kom til. En begyndende vareknaphed måtte nødvendigvis føre til yderligere prisstigninger, og det danske prisniveau påvirkedes samtidig af det tyske i inflatorisk retning. Dertil kom, at både næringsdrivende og private husholdninger anlagde beredskabsbeholdninger af kontanter.

En speciel faktor, der kom til at gøre sig gældende med desto større vægt, som krigen forløb, var Nationalbankens løbende overførsel af kontanter til den Tyske Rigsbank. Disse overførsler voksede, efterhånden som Værnemagten begyndte at betale leverancer kontant, skønt det havde været forudsat, at de skulle betales ved checks. Derved blev leverancerne unddraget de danske myndigheders kontrol.

Endvidere bidrog sortbørshandlen, der i sagens natur måtte formidles ved kontanter, til at øge seddelforbruget. Fra efteråret 1943 kom også de danske jøders flugt til Sverige til at spille en vis rolle, idet flygtningene måtte lade deres ejendele blive og i stedet medtog betydelige beløb i kontanter.

Endelig blev Danmark lige inden kapitulationen mål for en voldsom tilstrømning af tyske flygtninge, hvis ophold her i landet væsentligst blev finansieret med kontanter.

Ved udgangen af april 1945 androg seddelomløbet 1,7 mia. kr., således at der var sket en firedobling siden 1939. Skønt der i de to første måneder efter befrielsen skete et brat fald til ca. 1,2 mia. kr. - fortrinsvis som følge af inddragelsen af de tyske troppers pengebeholdninger - var seddelomløbet i forhold til førkrigsniveauet dog vokset langt mere, end befolkningstilvæksten og inflationen i samme periode kunne begrunde.

Samtidig stod det klart for de politiske grupperinger, som var repræsenteret i befrielsesregeringen, og for centraladministrationen, at der ville blive stillet store krav til den offentlige finansiering i efterkrigsårene.

Under overvejelserne om en sanering af pengevæsenet var Nationalbanken nået til den konklusion, at den eneste rationelle foranstaltning ville være en indkaldelse af alle pengesedler, der var i omløb, i forbindelse med en delvis spærring af de beløb, som sedlerne repræsenterede.¹

Nationalbanken var allerede i 1943 begyndt at forberede fremstillingen af nye sedler til erstatning for de indkaldte, således at et tilstrækkeligt oplag lå klar inden kapitulationen.

Lovforslaget

Forslaget til loven om den ekstraordinære formueopgørelse blev fremsat i Folketinget fredag den 20. juli 1945 af finansminister H. C. Hansen. Forslaget var omfangsrigt og detaljeret. Det optog - med bemærkninger - 39 sider i Rigsdagstidende.²

I bemærkningerne blev behovet for at få tilvejebragt et bedre grundlag for skatte ligningen fremhævet. Det skete bl. a. med henvisning til en betænkning: *Økonomiske*

Efterkrigsproblemer,³ der kun havde været delvis offentliggjort på fremsættelsestidspunktet. Heri skønnedes, at en trediedel af alle formuer og ca. 15 pct. af alle indtægter blev unddraget selvangivelse.

Forslagets afsnit I pålagde skattepligtige, hvis bruttoformue på "kontroldagen" den 23. juli 1945 androg mindst 10.000 kr., at indsende en formueopgørelse til vedkommende ligningsmyndighed inden den 15. september 1945. For bogføringspligtige var fristen dog 30. september 1945. Formueopgørelsen skulle foretages efter bestemmelserne i statskattelovens §§ 12 - 14.

Det mest opsigtsvækkende element i lovforslaget var indkaldelsen af alle tidligere udstedte nationalbanksedler. Som konsekvens heraf ophørte disse ved kontroldagens begyndelse med at være lovlige betalingsmidler. Dog skulle pengesedler, der lød på 5 og 10 kr., kunne udgives og modtages i dagene 23., 24. og 25. juli 1945 ved indkøb af levnedsmidler og medicin og som betaling for befording. Alle pengesedler bevarede deres gyldighed over for Danmarks Nationalbank til og med mandag den 30. juli 1945.

I forbindelse med indkaldelsen skulle beløb, der oversteg 500 kr., indsættes på en folio- eller indlånskonto i en bank eller sparekasse. Beløb op til 500 kr. kunne ombyttes i et pengeinstitut mod forevisning af legitimation, som for personers vedkommende skulle bestå i deres købekort. Hver seddelindehaver kunne kun indlevere pengesedler én gang. Som dokumentation for ombyttningen skulle pengeinstituttet afklippe en nærmere bestemt kupon på købekortet.

Der skulle ved indlevering af beløb på over 100 kr. foretages en anmeldelse, der angav seddelbeløbets størrelse og seddelindehaverens personlige data. Anmeldelsen skulle underskrives af seddelindehaveren personlig. Var seddelindehaveren en gift kvinde, der var sambeskattet med sin ægte-



Pengeombytningen den 23. juli 1945 gav anledning til lange køer uden for landets pengeinstitutter. Sparekassen på Istedgade i København var ingen undtagelse. (Nordfoto's billedsamling, II, 1-4/2)

fælle, skulle ægtefællens navn og adresse anføres.

Det er næppe muligt at drage en umiddelbar sammenligning mellem pengenes købekraft i 1945 og i dag. Det beskedne vareudbud, den udbredte regulering af priser og avancer og det lavere skatte- og

afgiftsniveau dengang betinger nemlig en forskel, hvad selve begrebet købekraft angår.

For at få et begreb om de beløbsgrænser, lovforslaget indeholdt, kan man imidlertid sætte forholdet mellem niveauet dengang og nu omtrent som 1:40.

Reaktionerne i Rigsdagen og i befolkningen

Det er sandsynligt, at partiernes gruppeformænd har været orienteret om lovforslagets fremsættelse på forhånd. En heldig gennemførelse af pengeombytningen kunne kun påregnes, hvis forslaget herom havde udsigt til at blive behandlet i begge Rigsdagens kamre, blive stadfæstet af Kongen og blive bekendtgjort inden mandag morgen den 23. juli 1945.

I sin fremsættelsestale udtalte finansministeren bl. a.: "Den her foreslåede éngangsforanstaltning tager sigte på at søge fremskaffet materialet til en nøjagtig konstatering af, hvorledes formueværdierne nu ved besættelsestidens ophør foreligger fordelt på de enkelte skatteydere".

Lovforslaget vandt tilslutning fra alle sider i både Folketing og Landsting og vedtoges enstemmigt med nogle få ændringer.⁴ Det stadfæstedes af Christian X den 22. juli 1945.

For borgere, der løbende havde opgivet deres indtægt og formue i overensstemmelse med de faktiske forhold, var pengeombytningen og den påfølgende formueopgørelse ganske vist besværlig, men ikke faretruende. For den ikke helt lille del af befolkningen, der var faldet for fristelsen til at selvangive for lidt, var regnskabet time imidlertid kommet med en pludselighed, der førte til kraftige reaktioner.

Skatteuddragelserne havde nemlig i betydeligt omfang sammenhæng med andre ulovligheder spændende fra sortbørshandel og uautoriseret handel med Værnemagten til simple overtrædelser af prisrestriktionerne.

Dagene op til den 23. juli 1945 var derfor dramatiske. Der blev udfoldet desperate anstrengelser for at få brugt eller ombyttet de skjulte penge. Antikvitethandlere og kunsthandlere blev bestormet af kunder. Restaurations- og forlystelsesetablissementer fik uventet rykind.

Der blev investeret betydelige beløb i sporgovnsrabatkort og frimærker, og skillemonet, der ikke var omfattet af ombytningen, blev afkøbt tilfældigt forbipasserende på gaden til overkurs.

Situationens alvor understregedes af, at Nationalbanken havde truffet aftale med Post- og Telegrafvæsenet om at holde posthusene helt lukkede for indbetalinger fredag den 20. og lørdag den 21. juli 1945.

Natten før den 23. juli 1945 foretog politiet razziaer i Københavns to bedst kendte sortbørsmiljøer, i Trommesalen og i Suhmsgade, hvor handelen med købekort var i gang.

Allerede tidligt om morgenen den 23. juli 1945 stillede folk sig i kø uden for banker og sparekasser for at få deres gamle pengesedler ombyttet; mange af dem havde aldrig før i deres liv sat deres ben i et pengeinstitut. Lise Nørgaard har i den artikel, som er omtalt indledningsvis, givet en herlig skildring af en skrothandler i Københavns sydhavn, der opsøger en flok subsistensløse på herberget i Vasbygade og sender dem i banken med hver 500 kr.

På den første opgørelsesdag efter "kontroldagen" var seddelomløbet faldet til 868 mill. kr., således at den øjeblikkelige virkning af ombytningen var et fald på 300 mill. kr. Af dette beløb repræsenterede 110 mill. kr. sedler, som af den ene eller anden grund ikke var blevet afleveret inden for ombytningsperioden.⁵ Ved udgangen af 1945 var yderligere godt 30 mill. kr. dukket op; af det resterende beløb må en del anses for tilintetgjort af indehaverne.

Opfølgningen

Den økonomiske sanering kom til at strække sig over fire år. Det statsfinansielle udgangspunktet for saneringen var den gæld, som tyskerne havde efterladt sig, og som pr. 31. december 1945 var blevet overført til statens reguleringskonto med et beløb på 7,8 mia. kr.



1066 Tidsskrift for Historisk Forskning

Ph.d.-afhandlinger 1984-98, konferens- og cand.phil.
specialer 1995-98 fra Københavns Universitet

I 1978 udgav 1066 en bibliografi over specialer ved Københavns Universitet. Med dette indstik vil redaktionen fortsætte vores registrering af historiske konferens-, og cand.phil.-specialer og ph.d.-afhandlinger. Vi har vedtaget, at vores specialeoversigter skal dække alle universiteter i Danmark, der udbyder Historie som hovedfag. Vi har derfor i 1998, som noget nyt, besluttet at bringe en fuldstændig oversigt over historie-specialer fra Roskilde Universitetscenter samt opdatere specialelisten fra Odense- og Århus Universitet.

Interesserede kan for et mindre beløb rekvirere et eksemplar af speciale-bibliografien! Indholdsoversigten i 27. årgang nr.1 kan anvendes som nøgle til de enkelte specialeoversigter og dækker perioden 1981-1996 (11. til 26. årgang).

Ph.d.-afhandlinger 1994-98

Bregnsbo, Michael: Samfundsorden og statsmagt set fra prædikestolen. Udviklingen i præsternes syn på samfundsorden og statsmagt i Danmark 1750-1848, belyst ved trykte prædikener, 1994

Christensen, Jens Ole: I Tysklands skygge. Dansk forsvarsplanlægning 1872-1909. Det militære aspekt, 1997

Gissel, Jon A. P.: Curtius' beretning om Alexander: en historigrafisk analyse, 1997

Grinder-Hansen, Kjeld: Den pengebaserede økonomi og møntcirkulation i perioden 1241- ca. 1340, 1996

Holten, Birgitte: "Og dog så vidt om jorden.." Danmark og Brasilien i det 19. århundrede, 1998

Júliússon, Arni Daniel: Bønder i pestens tid. Landbrug, godsdrift og social konflikt i senmiddelalderens islandske bondesamfund, 1997

Karnow, Henrik: Den danske ingeniørs historie 1850-1920, 1996

Larsen, Hans Kryger: Holdninger til industriel udvikling i Sverige, Finland og Danmark 1870-1920, 1996

Mikkelsen, Jørgen: Land - By - Øvrighed. Studier i sjællandsk økonomi og administration ca. 1740-1807 med henblik på Korsør, Skelskør og Slagelse, 1996

Mogensen, Margit: Danmark og verdensudstillingerne i det 19. århundrede, 1998

Nørlund, Irene: Textile Production in Vietnam 1880-1940, 1994

Olden-Jørgensen, Sebastian: Magtudøvelse og magtsccenesættelse under den ældre danske enevælde 1660-1730, 1997

Pedersen, Jan: Teknologisk udvikling i maskinindustrien: Burmeister & Wain 1875-1939, 1996

Anders Holm Rasmussen: " En diskussion af omstændighederne omkring dannelsen af Det deliske forbund 478/77 f. Kr."

Rasmussen, Susanne William: Om de offentlige prodigier i romersk religion under republikken, 1997

Schmidt, Regin: FBI and the origins of federal political surveillance 1919-1943, 1996

- Stolten, Hans Erik Jakobsgaard:** Diskussion om Sydafrika, 1994
- Thelle, Hatla Helweg:** Reformer i Kinas udenrigsøkonomiske system 1979-1989, 1994
- Worm, Erik C.:** Benedictus Canonicus - en fuldstændig beskrivelse af Rom, 1994
- Zalewski, Barbara:** Den nærsynede barmhjertighed (Om Dansk Røde Kors), 1997
- Specialer (cand.phil. og konferens) 1995-98**
- Andersen, Hasse Lundgaard:** Den økonomiske udvikling i Danmark i 1950'erne: stagnation eller strukturel forandring, 1997
- Andersen, Line Maud:** De nordiske forsvarsforhandlinger, 1997
- Andersen, Steen:** Administrationen og den handelspolitiske tilpasning. Embedsmændenes rolle i formuleringen af den handelspolitiske kollaboration 1940-41, 1998
- Andersen, Tim Kaas:** Enevældens indførelse i dansk historieskrivning i det 19. og 20. århundrede, 1997
- Andreasen, Henry:** Kommunisme på græsrodsniveau og i hverdagen - et studie af det polske kommunistparti i by- og distriktsområdet Włocławek under højstalinismen 1949-53, 1998
- Arenfeldt, Pernille:** Dansk hofkultur 1559-88. Hoffunktioner og hofforståelse, 1997
- Arvedlund, Martin Horst:** Danmarks forsvarspolitik 1922-1940, 1996
- Bang, Niels:** Fra landsby til midtvejsby i Vest- og Sydsjælland 1830-1890, 1997
- Beinov, Jesper:** Dødsfjende - hjertenskær. Venstre og Det konservative Folkeparti 1945-1960, 1996
- Bengtson, Mille Wilken:** Romersk indflydelse i Barbaricum, 1996 (Konf.)
- Bjerregaard, Annette:** Dansk bistand til Tanzanias landbrugssektor i perioden 1962-92. En analyse af fattigdomsorienteringen og kvindesynet, 1997
- Bojsen, Jens Riis:** Clios datter mellem positivisme, hermeneutik og pluralisme. En historiografisk analyse af Astrid Friis, 1997
- Borrild, Jesper Jerne:** Hellige mænd og kvinder i danske kalkmalerier. En kvantitativ analyse af helgengengivelsen i danske kalkmalerier i dansk middelalder (100-1536), 1997
- Borring, Tine Fischer:** Kvindefremstilling og kvindesyn i udvalgte svenske historiebøger fra perioden 1833-1909 - med særlig vægt på den hellige Birgitta, 1995
- Bretlau, Lars:** Gensyn med progressivismen. Forskellige fortolkninger af Den progressive Periode, 1927-1988, 1996
- Christensen, Anders Foged:** Kristendommens indførelse i Danmark i vikingetiden, 1995
- Christensen, Anne:** Den historiske kendsgerning. En analyse af nogle væsentlige aspekter ved det 20. århundredes historieteoretiske debat i Danmark, 1997
- Christensen, Else:** Changing Times and Unchanging Principles. Jimmy Carter, the New Foreign Policy and the Making of the Camp David Accords, 1998
- Christiansen, Kate Winther og Lone Gad:** Udenrigsministeriets pressebureaus administration af dagbladsensuren 9. april 1940 til 29. august 1943, 1997
- Christiansen, Peter Ferdinand:** Fra skatland til landsskat. Kongsskatten på Føørerne fra højmiddelalder til hjemmestyre, 1997
- Clausen, Charlotte Lindberg:** "... til bedste saavel for det offentlige som for den enkelte..." Dansk udvandringspolitik 1945-1960, med særligt henblik på Australien, Canada og New Zealand. Kan ikke lånes, 1997
- Damgaard, Anne Marie Holm:** Le Front Nationale et L'Europe. Une étude sur la politique européenne du Front National (1984 - 1996), 1998
- Danneskjold-Samsøe, Jakob Frederik C.:** Den forskansede Prometheus. Den europæiske baggrund for det 17. århundredes danske læge- og naturvidenskab, 1997
- Ebbesen, Christine:** Tuberkulosebekæmpelse i Danmark 1875-1914, 1996
- Elsbøl, Lisa:** Landsby - forstad - arbejderkvarter, 1995

Fink-Jensen, Morten: Ole Borch, Paracelsus og Hermes Trismegis. Træk af dansk videnskab i 1600-tallet, 1997

Fog, Agnete: Senantikens asketiske kvindeideal. Beretninger om hellige aristokratiske kvinders liv, 1996

Frederiksen, Ulla Schiøtt: Napoleonsbilledet i dansk presse 1812-1814, 1995

Frisk, Per Gidjensen: "Das Schiff verlässt den Lotzen". Den sikkerhedspolitiske diskussion i det tyske socialdemokrati 1949-1984, 1998

Grunnet, Lotte Jeanette: Margaret Paston: en 1400-tals kvinde og hendes identitet som ægte-hustru, moder og enke, 1995

Gøtzsche, Inger-Dorothea: Sygeplejeforskolen i folkehøjskolen 1927-1981, 1996

Hansen, Klaus Erik Hamann: Havnestrejken 1982/83. En dokumentation og analyse af de danske havnearbejderes strejke i vinteren 1982-83 for en ændring af dagpengelovgivningen, 1998

Hansen, John Søborg: Det ulykkelige åndedrag. Kampen mod tuberkulosen i Danmark 1875-1945, 1998

Harboe, Pia: Kvinderne i Helsingør stadsbøger 1549-1565. Et bidrag til belysning af kvinders rets-stilling og levevilkår i det 16. århundrede. Kan ikke lånes, 1997

Hedemann, Markus Frederik von: Vergils "Bucolica" og "Geogica": En politisk analyse, 1998

Heick, Annelise Dal: Koleraepidemien i Køben-havn 1853, 1997

Helle, Ib: En analyse af relationerne mellem sogneforstanderskaber og amtsråd i Holbæk amt 1841-1851, 1997

Hjorth, Ingrid Bacher: Michel Foucaults betydning som historisk forsker, med særligt henblik på hans opgør med Hegel, 1997

Holm, Adam: Revolutionær konservatisme. Træk af højreekstremismen i Weimarrepublikken, 1918-1933, 1996

Holm, Jesper Peter: En undersøgelse af Social-demokratiets samarbejdspolitik 1940-41/42, 1995

Holstein, Poul: Bent Holstein (1881-1945) - en dansk politiker. Kan ikke lånes, 1997

Høj, Jeppe Bjørn: F.C.H. Hohlenberg. Flådens fabrikmester 1796-1803, 1998

Højte, Claus Sahl: Motiver, kultur- og ud-viklingssyn i Grønlands nyordning 1945-60, 1995

Høvring, Per Westh: Romerrigets økonomi - agrar- eller blandingsøkonomi, 1997

Jacobsen, Anders: Fordomsfulde friheds-kæmpere. Racetænkning i amerikansk anti-slaveripolitik, 1850-60, 1998

Jacobsen, Carsten Riskjær: En karakteristik af samarbejdspolitikken under "Barbarossa" - fra sommeren 1941 og til nytår 1941/42 - med særligt henblik på mål og midler, 1995

Jacobsen, Thorsten Cumberland: Kejser Augustus og hans brug af medierne. En historisk-arkæologisk analyse af udbredelsen af det augustæiske program, 1997

Jensen, Jaco Rinsing: Charles A. Beard og amerikansk udenrigspolitik, 1998

Jensen, Camilla Kristine Grove: Fra vildmark til natur. Symbolik og mytologi i engelske kolonisters beskrivelser af indianerne og naturen i

Nord-amerika 1588-1643, studeret på baggrund af kilder fra Virginia og New Zealand, 1996

Jensen, Jesper Hvidt: Det ukrainske nationale spørgsmål i den galiciske autonomiperiode 1867-1914, 1996

Jensen, Karen: Irsk emigrationspolitik fra 1922 til ca. 1980, med specielt henblik på 1954-kommissionen, 1997

Jensen, Karl Aage: Dansk udenrigspolitik 1901/4 med særligt henblik på forholdet til Tyskland, 1996

Jensen, Lasse Bo: Romerrigets forfald som orientaliseringsproces. En analyse af Vestens syn på Orienten, som det kommer til udtryk i historio-grafien om Romerrigets fald, 1997

Jensen, Marianne Boesen: The United States' Greenland Policy 1939-1941. Its Background and Formulation, 1998

Jensen, Peter Munch: En kritisk diskussion angående 2 af Eric Williams' teorier vedrørende kampagnen 1787-1807 mod den britiske slave-handel, 1997

Jensen, Tina: Japans sociale relationer og økono-

miske strukturer, 1997

Jepsen, Lars: DKP i ikke-angrebspaktens skygge. Danmarks Kommunistiske Parti 1939-41, 1997

Jonassen, Lars Bo: Opinionsstyringer og pøbel-excesser - en undersøgelse af hvordan 1830'erne og 40'ernes politiske røre manifesterede sig i de københavnske gader, samt hvilken rolle den kollektive gadeaktion spillede for/i den liberale, med tiden nationalliberale, oppositions politiske virksomhed, 1995

Jørgensen, Alice Jul: Historieformidling i radioen - en analysemetode, 1995

Jørgensen, Kasper: De franske intellektuelle og Algerierkrigen. En undersøgelse af de intellektuelles engagement i fransk politik under Algerierkrigen, 1997

Kabeya, Anette Winther: "Jeg en stat mig bygge vil..." - den konstruerede stat Congo (Zaire) 1885-1965. Et eksempel på statsdannelse i Afrika, 1997

Karlsson, Mette: United Nations Special Committee on Palestine - i relation til pan-arabisme og palæstinensisk nationalisme, 1997

Klarskov, Niels-Erik Bull: Cicero og den romerske republikanske forfatning, 1995

Knudsen, Nini Munk: Maria himmelkrøning. Om kongen og hans mænd set gennem et motiv i danske kalkmalerier, 1997

Knudsen, Pernille Ulla: "Helsingør by at forsværge" - en socialhistorisk undersøgelse af løsgængere i tingbogsmaterialet 1549-88, 1995. Kan ikke lånes

Knudsen, Rikke (og Nielsen, Maja Reichert): Fortiden som budbringer. Den officielle fortidsdyrkelse, national identitet og legitimering i Mexico, 1920-1970, 1998

Krogh, Jakob: Bernard Brodie videnskabelig ekspertstyring og amerikansk atomstrategi, 1998

Krogsgaard, Vibeke: Antvorskov og Vordingborg ryttergodser. Træk af udviklingen efter forsøg på landboreformer i perioden 1768-1773, 1995

Larsen, Jesper Eckhardt: Johan Nicolai Madvigs dannelses tanker. En idéhistorisk perspektivering, 1998

Larsen, Karen Margrethe: Den nazistiske politik

overfor homoseksuelle i perioden 1933-1945, 1995

Larsen, Thomas Bindesbøll: Komintern, de kommunistiske partier og ikke-angrebspakten 1939-1941 - fra anti-fascisme til 'anti-imperialisme' og tilbage igen, 1996

Lassen, Trine: Natursynet i Danmark i perioden 1500-1650. En undersøgelse af det fælles natursyn uledt af tidens populær-videnskabelige litteratur, 1998

Lauesen, Frederikke: De social-revolutionære i Chicago - amerikansk arbejderhistorie i 1880'erne, 1997

Laursen, Anita Mosfeldt: "Jeg vilde ønske jeg kunne slette mit eget selv": Præsuppositioner, professionalisering og paradigmer i udviklingen af dansk historieteori 1892-1992, 1996

Linde, Anne Louise: "Stig op af Graven, du Slægt, som døde": National identitet og historisk bevidsthed - belyst gennem B.S.Ingemanns breve til Grundtvig, 1998

Lindén, Trine: Ferdinand Lasalle og det danske socialdemokrati. En undersøgelse af den danske lasalleanismereception i perioden 1875-76, 1997

Mariager, Rasmus Mølgaard: Politik, økonomi & kultur. Danmark og Storbritannien 1945-47, 1997

Matthiesen, Kerstin: En undersøgelse af udvalgte sydslesvigske værnemagtsoldaters krigsoplevelser, fortrinsvis på grundlag af felt-postbreve, med særlig henblik på en eventuel specifik dansk identitet, 1996

Mejlvang, Christian Nicolai: Årsager til den hashimitiske opstand - en analyse af Sharif husain Ibn Alis styre i Hijazprovinsen 1908-16, 1998

Michaelsen, Flemming: Baggrunden for DDR's grundlæggelse 1940-1952, 1997

Mogensen, Kasper: Venderne i historien. Tre middelalderlige historikers syn på venderne, 1998

Molbeck, Anette Delcomyn: At rejse og at blive. En sammenlignende studie over italienske og mexicanske immigranter, 1900-1930, sammenholdt med amerikanske assimilationsteorier, 1997

Molter, Anne-Sofie Elley: Antikdyrkelse og arkitektur i Mussolinis Italien, 1996. Kan ikke lånes

Müller, Marleen Jozefien Anna: Aspekter af Tysklands økonomiske genforening, 1996

Nielsen, Aase Højlund: De højere privatskoler i København 1780-1850 - en kønshistorisk undersøgelse, 1996

Nielsen, Maja Reichert: se Knudsen, Rikke

Nielsen, Thomas Dalgård: Edward Gibbon og kristendommen, 1997

Nilsson, Lars: Den danske flåde 1720-1769: Størrelse og stand. En undersøgelse af den danske linie- og fregatskibsflådes skiftende størrelse og stand i perioden 1720-1769. Kan ikke lånes, 1997

Olsen, Annemarie Kær: De irske myters oprindelse. En undersøgelse af de tidlige irske myters baggrund med henblik på en belysning af deres brugbarhed som kildemateriale til det første Irlands socialhistorie, 1998

Olsen, Kenneth: Kejsersmyter og kapitulation, 1997

Pedersen, Anni Bettina Bisted: Øvrighedens brud med bøndernes tankegang. Om den mentale omstilling i Danmark fra ca. 1500-1700 med almanakker og bondepraktikker som kilder, 1997

Pedersen, Bjarne Frits: Syndikalismen i Danmark og Sverige - perioden 1900 til 1921, 1998

Pedersen, Claudia Læsøe: Oprettelsen af ærkesædet i Lund. Belyst af investurstriiden, 1997

Pedersen, Jan Aagaard: Militant islamisk fundamentalisme i Egypten og den afghanske forbindelse, 1997

Pedersen, Jens Peder Wiben: Komiteen af 4. maj 1933. Jødisk flygtningearbejde i Danmark 1933-1941. En undersøgelse af komiteens arbejde for jødiske flygtninge i Danmark, med særligt henblik på forholdet til de danske myndigheder, 1996. Kan ikke lånes

Pedersen, Sune Aagaard: Students for a Democratic Society 1960-1970: "Vær realistisk: Forlang det umulige!" En demontering af tre myter om den nye venstrefløj i amerikansk politik i nittenhundredretserne

Pedersen, Gustav Svenning: Im Osten ist Härte mild für die Zukunft. Wehrmacht og Den ideologiske Krig 1938-1942, 1998

Pedersen, Kaare Winkel: Valgloven og den grundlovgivende rigsforsamling 1848, 1998

Pedersen, Thomas Lange: Fertilitet og kønspræferencer i folkerepublikken Kina. Bilag kan ikke lånes, 1998

Petersen, Klaus: Fra legitimitet til legitimationskrise. Velfærdsstatens udvikling i Danmark i perioden 1945-1973, 1996

Petersen, Lise-Lotte Bundgaard: Storbritanniens aftaler og løfter vedr. Palestina 1914-1917, 1997

Pohle, Lars Martin: "...ephterdi loug i landet formeller, att mand schall talle sig till rette och iche sla sig till rette..." En undersøgelse af vold mod ære og legeme i købstaden Næstved 1586-1612. Kan ikke lånes, 1997

Poulsen, Vibeke Ankersborg: En undersøgelse af Łódź Ghetto med særligt henblik på levevilkårene for den almindelige befolkning 1939-1945, 1998

Raahauge, Kirsten Tode: Folkeviser og adelsdamer i det 16. og 17. århundrede, 1995

Rindom, Jan: Ostindisk Kompagni 1616-50 - en studie i organisation og handel, 1995

Rünitz, Lone Jenny: Danmark og de jødiske flygtninge 1933-1939, 1996

Rønne, Torben: Russerne på Bornholm 1945-46, 1996

Schultz, Ane Margrethe Ørsted: Ægteskab i Danmark - en historie om mænd, kvinder, livspraksis og samfundsstruktur, 1995

Sehested, Thomas: Norgeshjølpen - dansk bistand til Norge under 2. Verdenskrig, 1997

Simonsen, Dorthe Gert: Kønnets grænser. Kvindelighed - mandlighed set i et historie-teoretisk perspektiv - herunder en diskussion af dikotomier i kønsforskningen, 1996

Slenes, Birgitte: Hovedstaden og provinskøbstæderne i Danmark. En analyse af den økonomiske og politiske udvikling 1625-1660, 1998

Straarup, Carsten: Det nationale og det fatale. Med udgangspunkt i en diskussion af international og dansk nationalism forskning analyseres de nationale tendenser i den københavnske presse 1814-1830, 1998

Ståde, Birgitte: Betydningen af selvstændighed. En diskussion af orientalsmedebattens betydning for tolkningen af det selvstændige Indien, 1997

Svensden, Gitte Skovlund: Mediebrug og offentlig opinion som politisk magtfaktor. Niels Frederiksens jordpolitiske argumentation 1914-1919, 1997

Sødergaard, Thomas Gramstrup: Erhvervsfordelingen i København i 1700-tallet - en analyse baseret på skattemandtalsskemaerne, 1997

Søndergaard, Hans-Micael: "Man kan ikke bare vende ryggen til sin kultur". Indvandringen af tyrkiske fremmedarbejdere og tyrkernes etablering i Danmark ca. 1968-1997, 1998

Sørensen, Anette Buhl: Grækernes identitetskonflikt i 1700- og 1800-tallet som følge af nationalismens fremkomst.

Sørensen, Jens Hjøllund: Grønlands rolle i dansk sikkerhedspolitik 1945-58, 1998

Sørensen, Mette: Hovedlinjerne i foreign offices' politik over for Danmark fra januar 1941 til august 1943 - specielt med henblik på opfattelsen af den danske regerings kollaboration med Tyskland, 1995

Thelle, Mikkel: Billeder som kilder. Den visuelle repræsentation og den historiske metode - med udgangspunkt i billeder fra den italienske renaissance, 1998

Thorsteinsson, Hjalmar: Om danske militære sessioners historie fra 1788 til begyndelsen af 20. århundrede, 1996

Thuneby, Gurli Goldermann: Kontinuitet og forandring i vangebruget i Ølstykke og Smørum herreder ca. 1200-1700, 1995

Veibel, Jesper: Idræts- og fritidskulturen i mellemkrigstidens England, 1996

Vilhelsen, Carsten Bo: Elton 1086-1350. Et studie i hovedgårdsdrift, 1997 (konf.)

Villumsen, Egon: Frankrigs forfatning af 1791, 1996

Walsh, Lisa Ellen: Guatemala: protestants, politics and historical developments in the twentieth century, 1995

Wandel, Jette: Humanitet og videnskab. Johan og Christian Keller set i videnskabs-historisk lys, 1997

Warburg, Thomas: Knud den Hellige - voldshersker eller de svages beskytter? Den tidlige danske middelalder - kilder og synteser, 1997

Østergaard, Inger Christine: Uægte børn i 1800-tallets København, 1996

Specialer Odense 1997/98

Andersen, Henrik Damgaard: "Ita vis dispersa sit fortior Unita". Fredericia - en grundpille i det danske fæstningsforsvar 1644-1680. (Konferens).

Birket-Smith, Ole: Hitchcock og den kolde krig. En politisk-historisk studie af udvalgte film.

Bjørn, Rasmus: Vedtagelsen af den danske tipslov.

Christensen, Lars: Den tidlige enevælde og udlandet. Dansk udenrigspolitik 1660-67 med udgangspunkt i Hannibal Sehesteds politiske "testamente" og position i udenrigspolitikken.

Christensen, Michael: Pengespil i Danmark.

Danielsen, Øjvind Breum: Tre danske venstreintellektuelles fascination af Sovjetunionen - analyseret i internationalt perspektiv.

Hansen, Krister: Socialdemokratiet i Odense 1945-47.

Hylkjær, Jens Christen: FOLKEFORBUNDET - en grim svane. En studie i årsagerne til Folkeforbundets fald.

Kristensen, Anders: Den danske sydafrikapolitik 1952-1986. Apartheidproblemet - fra udenrigspolitik til indenrigspolitik.

Kristensen, Tine Engvang: Pressens behandling af Thule-sagen.

Kølln, Mette Kristine : "At danne den fremspirende Slægt". En undersøgelse af Selskabet for Efterslægtens uddannelsesideal med henblik på en vurdering af Selskabets og dets rolle som bærer og formidler af politisk bevidsthed i perioden 1786-1849.

Mai, Michael: H.J. Bing & Søn, 37. Pilestræde 37. Jødiske erhvervsmand i perioden 1864-1900.

Nielsen, Casper Rædkjær: Brønne fulde af sand.

Ændringer i garamanternes samfund og kultur ca. 50 f.Kr. - ca. 100 e. Kr.

Pedersen, Carsten Vikkelsøe: "Strået der knækkede kamelens ryg" - en undersøgelse af den danske sikkerhedspolitik i 1980'erne med særligt henblik på udskrivelsen af valget d. 14. april 1988.

Petersen, Jens Å. Sandberg: De kommunale hjælpepekasser 1907-1933.

Pryds, Mette: SF under det andet arbejderflertal. En undersøgelse af SF's interne problemer og politiske linie over for Socialdemokratiet.

Pøhlmann, Jan: Fem glemte jesuitter. Den

åndshistoriske baggrund for grundlæggelsen af Jesu Selskab.

Skaaning, Brian
Dansk Samling, dagspressen og rigsdagsvalget 1943.

Skov, Charlotte Dreyer
Kongens slot Nyborg - funktion, udseende og bemanning 1610-1631.

Vigsø, Helle
Visuel historieformidling. En analyse af historieformidling i udvalgte faktionsprogrammer og en diskussion af præmisserne for den visuelle historieformidling.

Specialer fra Århus Universitet 1993-98

Cand. phil og konferensspecialer. Med betegnelsen "uvis" hentydes der til, at Historisk Institut, Århus Universitet ikke er blevet orienteret om, hvorvidt specialet må udlånes eller ej

Andersen, Ivan Norman: Den hellige Kolumban. Adelherskab og klosterideal i Merovingerriget, 1996. Kan ikke lånes.

Andersen, Ulrich Storgaard: Opinionsdannelse og politisk påvirkning. Den organiserede modstand mod prostitutions-lovgivningen 1874 til 1906, 1995

Andersen, Lone Tamstrup: William Morris - marxist eller romantiker? En diskussion af William Morris' socialistiske idéer og deres betydning, 1994

Andersson, Niels-Peter Babalola: Søfarten på Isefjorden 1731-1791. En undersøgelse af sejladsen på Holbæk og områdets øvrige købstæder, 1998. Uvis

Arbov, Jes: Mellem ragnarok og verdensregering. Arnold J. Toynbee og hans syn på menneskehedens nuværende position i historien, 1995. Uvis

Axelsen, Lisbeth Vestergaard: Det ene fornødne. Nordslesvigske Indre Mission og Det gamle Budskab i grænselandet ca. 1880-1945, 1995. Uvis

Bager, Maibritt: De danske saltvandsfiskerier i slutningen af 1700-tallet. Studier vedr. udnyttelsen af de marine ressourcer særlig på

baggrund af indberetningerne til finansråd G. C. Oeder 1771, 1998

Bender, Henning: En undersøgelse af lokalsamfundet i Salling 1865-1885 med særlig henblik på belysningen af grundtvigianismens gennembrud, 1993. Uvis

Brødsgaard, Svend Peter: Tysklands deling. De allieredes overvejelser og forhandlinger under 2. Verdenskrig, 1994

Bøggild, Esben: De norske fanter og Eilert Sundt, 1993

Christensen, Steen: Pelle alene i verden. En teoretisk og filmhistorisk analyse af Bille Augusts film "Pelle Erboreren" (1987) forstået i en litterær og samfundsmæssig kontekst, 1997. Uvis

Christensen, Søren Bitsch: Købmand og teglværksejer Lars Rasmussen på Samsø 1840-1900, 1995. Uvis

Christiansen, Mette Bryndom: Storbritanniens politik i Mellemøsten, 1997

Dalsgaard, Søren: Erobringen af den argentinske pampas. Alsina-Roca-kontroversen i 1870'erne, 1997

Dunn, Barbara: Thus do our Wests wander the stage of history, shifting masks and searching for an author, 1996. Uvis

Fjallså, Annie: Brødrene - studier i den færøske, kristne bevægelse, Brødrene, deres

opkomst og tidlige virke til omkring Første Verdenskrig, 1997. Uvis

Grage, Gönke: Das Schauspiel des Berliner Preussischen Staatstheaters in der NS-Zeit, 1993

Grejsen, Trine: Trykkefriheden i Danmark 1789-1799 - med særligt henblik på P. A. Heibergs konfrontationer med statsmagten, 1997

Hansen, Kim Nørgaard: Den grønne bølge mellem samfundskritik og samfundsforandringer. Hovedlinier i miljøsagens udvikling fra 1960'erne til i dag i et globalt og dansk perspektiv, 1994

Hansen, Leif Nymark: Fællesfryserierne i Danmark i 1940'erne og 1950'erne, 1993. Uvis

Hansen, Maitreyi Sinha: From silence to articulation: identity construction of women in colonial Bengal (ca. 1870 to 1934), 1995

Hansen, Søren Toft: Jyllands-Posten mellem demokrati og diktatur. Avisens konservative Folkeparti i 1930'erne, 1995

Hansen, Tove: Silkeborg Vandkuranstalt 1883-1942, 1993

Hansen, Ulla Dalkjær: Analyse af forklaringer på den kolde krigs afslutning. Et studie af forandring i international politik, 1997

Hansen, Vibeke Descours: Pligt, ære - og længsel. En redegørelse for træk i udviklingen af Laura Kielers forfatterskab 1849-1892 set i lyset af periodens sociale og kulturelle strømninger, 1998. Kan ikke lånes

Hede, Niels: Dansk udenrigspolitik 1945-1947. Den FN-baserede udenrigspolitik og forholdet til Storbritannien og Sovjet, 1993. Kan ikke lånes

Henriksen, Kim Simon: Jaqueriet i Frankrig, 1358. Bondeoprør eller borgerrevolution, 1997

Høgh, Marijaana Calonijs: Myten om de jyske natmænd og realiteterne bag den ca. 1800-1850, 1993

Højte, Anne Munk: Deutsche Arbeitsfront. Teori og praksis 1933-39, 1993

Jakobsen, Jørgen: Fæstebønders vilkår i en nordjysk landsby under enevælden. Nørre Bindslev 1660-1805, 1996

Jakobsen, Merete: Den reglementerede prostitution i København fra 1874 til 1906. En

undersøgelse af prostitutionsmiljøet og de prostitueredes vilkår, 1997

Jensen, Mette: Mellem styrke og afmagt. Udviklingen i Leonardo da Vincis menneskesyn set ud fra tidens økonomisk-sociale, politiske og åndelige tilstande, 1995. Uvis

Jensen, Per Rørmand: Usamah-ibn-Munquidhs syn på korsfarerne i mellemøsten, 1100-tallet, 1995

Jensen, Stefan: Landbrugsorganisationerne og staten 1945-50: samarbejde eller konflikt?, 1996

Jensen, Michael: Trolddom på Færøerne. Den færøske almues opfattelse af trolddom specielt i det 17. og 18. århundrede med særligt henblik på dels troldfolkernes virkefelter og fremgangsmåde, dels erhvervelsen af trolddomsevner samt beskyttelse imod trolddom, 1995.

Jespersen, Morten: FN og Danmarks sikkerhed 1949-1965. En undersøgelse af dansk FN-politik set i relation til Danmarks NATO-medlemskab, 1997

Jessen-Klixbüll, Iben: En diskussion af tyske historikers opfattelse af generalstabscheferne Ludwig Beck og Franz Halderes holdning til Hitlerstyret og til planer om et militærkup 1933-1939, 1997. Kan ikke lånes

Joensen, Erland Viberg: Tórshavns arbejderklasse ca. 1900-1930, 1993

Johannesen, Inger: En undersøgelse af lokalsamfundet i Salling 1865-1885 med særligt henblik på belysningen af grundtvigianismens gennembrud, 1993

Johansen, Mogens Tybjerg: Det danske officerskorps' vurdering af samt reaktion på den militærpolitiske udvikling i Europa 1932-1940, 1997

Johansen, Peter: En analyse af forholdet mellem den britiske kolonimagt og det pathanske stammefolk i 1920'erne. Med udgangspunkt i den stammepolitiske reform, der fulgte den tredje anglo-afghanske krig, 1997

Johsen, Axel D.: Ernst Christiansen og Flensborg Avis under nazismen 1933-40, 1997

Jørgensen, Gert: Den politiske udvikling i Randers fra 1869 til 1906, 1997. Uvis

Kelsall, Philip: En komparativ analyse af aktionærerne i fem danske handelskompagnier 1732-1774, 1995

Knudsen, Ann-Christina Lauring: Denmark and the OEEC, 1949-1956. A case study of limitations to western European economic co.operation, 1995

Knudsen, Lene Dahl: Modsigelser "skal bringe sandheden frem". Howitz-fejden om menneskesyn, virkelighedsopfattelse og tilværelsesforståelse på overgangen til den moderne verden, 1993. Uvis

Knudsen, Katrine: Kulturnationalismens betydning for skabelsen af en nation - illustreret ved bestræbelserne på at skabe national identitet i den irske fristat 1922-32

Kreth Rasmus og Michael Mogensen: Aktionen mod de danske jøder i oktober 1943 med særligt henblik på danske og tyske myndigheders ageren, 1993. Kan ikke lånes

Kristensen, Henning Mosegaard: Grønlandsoverenskomsten 1939 - en analyse af Stauings og Statsministeriets socio-økonomiske og nationalpolitiske motiver til imødekommenelse af de færøske krav om udvidede fiskerirettigheder ved Grønland i januar 1939, 1997

Lindhardt, Ole: A nation possessed with an idea. Frederick Jackson Turner og Frontierbegrebet i amerikansk selvforståelse ca. 1880-1980, 1996. Uvis

Lindskov, Malene: De danske bispers kamp for de kongelige rettigheder i tidsrummet 1085-1330 med særligt henblik på de store ærkebispetridigheder, 1994. Kan ikke lånes

Lund, Mette Schmidt: Den engelske gentleman i Indien 1850-1900 - en sammenstilling mellem periodens gentleman-ideal og rollen som distriktsejersmand i Indien, 1998

Lund, Mogens: Montgomery og OVERLORD januar til august 1944. En undersøgelse af Montgomerys strategi i forhold til dens udførelse og samtidens og eftertidens vurdering af den, 1997

Lydiksen, Tina Sahl: Mod den søde nedadgliden. Analyser af udvalgte værker på socialhistorisk baggrund som bidrag til forståelse af J. F. Willumsens kunstsænske og menneskelige udvikling, 1996. Kan ikke lånes

Madsen, Hanne V.: "Et nødvendigt onde". Om Fødsels- og plejestiftelsen i Amaliegade 1750-1870, med særligt henblik på dens opgaver som humanitets- og undervisningsinstitution, 1996

Madsen, Knud Møller: En undersøgelse af Danmarks forhold til Sverige 1570-1611 med henblik på at belyse årsagerne til Kalmarkrigens udbrud, 1995. Uvis

Mogensen, Michael: Se Rasmus Kreth

Mouridsen, Ina Holst: Ægteskabet i Islændingsagaerne, 1997. Uvis

Møller, Dan Ersted: Humanitær intervention efter den kolde krigs afslutning. To komparative undersøgelser af humanitær interventionspolitik, 1997

Niegel, Peter B.: Det imaginære vesten. En analyse af Frontier-myten og dens betydning for det amerikanske samfund, 1998. Kan ikke lånes

Nielsen, Hanne Fredlev: Etableringen af et autoriseret jordemodervæsen i Danmark i 1810 - dets forudsætninger og gennemførelse, 1995

Nielsen, Jesper: Socialpolitiske holdninger ca. 1869-1875. En studie i elitens reaktion på de sociale konsekvenser af samfundets modernisering, 1996

Nielsen, Kristine Kjærsgaard: Danmark og FN 1945-2949 - en undersøgelse af FN-politikken og FN-medlemskabets status og rolle i dansk sikkerhedspolitik 1945-1949, 1996

NN: Eugenik og Evolution. En analyse af den danske eugeniske bevægelses forhold til arvelighed og til Darwins evolutionsteorier 1859-1940, 1996. Uvis

Nordsted, Kirsten: Hygiejnismen i Danmark i begyndelsen af det 20. århundrede, eksemplificeret ved oprettelsen af en fødselsanstalt i Jylland, 1997

Nørgaard, Christian: Læreroprøret i folkehøjskolen i 1960'erne - forudsætninger og indhold, 1997. Uvis

Olesen, Niels Wium: I en verden der lægger planer. Det danske Socialdemokratis politiske linie fra 1945 til 1947, 1995

Olsen, Bendt Toft: Autorisations- og uddannelsesproblemer i Det danske Tandlægevæsen indtil 1916, 1993

Opstrup, Thøger: Tre danske dagblades syn på krigens parter med særligt henblik på USA i slutningen af 1. Verdenskrig, 1995

Pedersen, Jeanette Walberg: Solbakken og granskoven - udviklingen i Bjørnstjerne Bjørnsons menneskesyn set i lyset af tidens samfundsmæssige og kulturelle forhold, 1996. Uvis

Petersen, Laurits Nørgaard: Studier i Harald Kaysers liv og virke som tømmermester, polytekniker og politiker - en patriark og samfundsengageret borger som formidler mellem gammelt og nyt i det 19. århundrede, 1997. Uvis

Petersen, Martin Skov: Rosa Luxemburg og det nationale spørgsmål. En analyse af udviklingen i Rosa Luxemburgs opfattelse af forholdet mellem nationalisme og socialisme, ca. 1895-1919, 1998

Poulsen, Michael: Dagbladet "Fædrelandet" som nazistisk kamporgan 1939-45, 1996

Ragnarsdóttir, Erla Sigrudur: Norden og de baltiske lande i udenrigspolitisk perspektiv, 1997

Rasmussen, Morten: Vesteuropæisk integration 1945-1995. En kritisk analyse og vurdering af integrationsteorier fra et historisk perspektiv, 1995

Riemenschneider, Jens Højholt: Fodboldspillet kommer til Århus - studier i fodboldspillet fremkomst, udbredelse og organisering i Århus og forstæderne med hovedvægten på tiden 1918 til 1940, 1998

Ring, Kristian: The model settlement. De vestlige bosættelser ved Shanghai 1843 til 1869. En analyse af den engelsksprogede del af bosættelsernes sociale, politiske og kulturelle liv 1860 til 1864, med udgangspunkt i periodens presse, 1995

Roesgaard, Peter: Redningshjem for drikfældige. Fra ædruelighedskampen omkring århundredskiftet, 1993

Sandholm, Carsten: En sammenligning af landbostrukturen på Gram gods 1722 og 1761, 1995

Sandvad, Katrine: Pravdas præsentation af Tysklandsspørgsmålet 1958-1961, 1996

Skjernov, Torbjørn: De skæbnesvangre hensyn. Dansk og svensk flygtningelovgivning 1933-1940, 1997

Skovmand, Karen: Den engelske kongemagt efter 1066 med særligt henblik på Henry I's person og periode, 1994

Søe, Birthe Marie: Danske malkekøer 1962-1982. En redegørelse for kvægavlens og kvægfodringens betydning for produktivitetsfremgangen, 1998

Sølvsten, Lene Sofie: Et lys i mørket. Vincent van Goghs liv og kunst set i lyset af tidens sociale, politiske og åndelige forhold, 1996

Sørensen, Anders Thornvig: De danske landbrugsorganisationer og den grønne plan 1950-53, 1997

Sørensen, Anne Ingeborg: I efterslægstens som i samfundets interesse. Eugenik i dansk politik i 1920'erne og 1930'erne, 1994

Sørensen, Hanne Schaumburg: Ansøgerne til sygeplejen på Kommunehospitalet i København 1876-1898, 1996

Sørensen, Lene: "Min hunger har intet at faa". En analyse af stadierne i Gustaf Munch-Petersens livssyn i perioden 1929-1938 set i lyset af strømninger i samtidens åndelige og sociale liv, 1998. Kan ikke lånes

Sørensen, Peter: "New economic History" og den traditionelle historieskrivning. En kritisk gennemgang af "New economic History's" behandling af det nordamerikanske slaveri sammenholdt med en komparativ analyse af den traditionelle historieskrivning inden for samme emne, 1994. Kan ikke lånes

Tarbensen, Kenn: Fra litterær elite til litterær offentlighed. Studier i færøsk skole-, biblioteks- og pressehistorie ca. 1800 til 1880, 1994

Trap, Tina Marie: Indre Mission og moral på Jegindø 1870-1930, 1993. kan ikke lånes

Vad, Hans Jørgen: Påskestrejken i 1985 med særligt henblik på den faglige venstrefløj, 1993

Vestergaard, Allan: Erik With som hærchef og forsvarsagitor 1928-1939, 1997

Warfvinge, Jens Erik: Hvem ejede gårdene i Ulfborg herred i 1536? 1996

Vognsgaard, Jesper: Fra Grønland til Kalaallit Nunaat. En redegørelse for grønlandseringen

under Hjemmestyret med særligt henblik på kulturpolitikken, 1997. Uvis

Ødegaard, Jens: Tilnærmelsen mellem VKR-partierne fra sommeren 1965 til VKR-regeringens dannelse i januar/februar 1968 med

særligt henblik på de radikales rolle, 1993. Kan ikke lånes

Østerbye, Sigrid: "Det personlige er politisk". En analyse af abortdebatten i Italien 1975-81, 1995

Historiespecialer ved Roskilde Universitetscenter 1987-95

Resuméer af de enkelte specialer findes i årsberetningerne fra Institut for Historie & Samfundsforhold. Hvis forfatteren har givet tilladelse til udlån af specialet - hvilket gælder for langt de fleste specialer - kan det lånes på Roskilde Universitetsbibliotek. Oplysninger i skarp parentes er redaktionelle kommentarer.

Eline Ahnfeldt-Møllerup og Mette Seir Olsen: Historie som nyhed. [Om 9 avisers dækning af Jane Horney-debatten] (1991)

Winnie Andersen og Lotte Bentzen: Mens cujusque is est quisque. [Om Samuel Pepy's holdning til 1600-tallets sociale, moral ske og magtmæssige spørgsmål] (1988/89)

Gitte Autzen: Religiøse uroligheder i Indien. [Aktuelle forhold set på historisk baggrund] (1992)

Cecilie Banke: Stat og Nation i Franquismen - Spanien fra 1898 til 1939. (1992)

Lotte Bentzen - se Winnie Andersen

Finn Binderkrantz: Husmandslovgivningen i Danmark 1899-1909. (1992)

Lisbeth Bloch-Sørensen: Ideen om et nyt Grønland, dansk grønlandspolitik og sagen om Qutdligssat. (1988/89)

Søren Brønd - se Andy Wierød

Lena B. Børresen: Solidaritet eller særinteresser? Faglige organisationer og arbejderoplysningsprojekters rolle i bistandspolitikken. (1987)

Edwin Emmett Caraker: Tilslutning og modstand til EF i perioden 1957-1993, særlig m.h.p. "Dansk Industri" - og modstanderbevægelsernes

kampagner op til folkeafstemningerne i 1992 og 1993. (1995)

Claus Bundgård Christensen - se Niels Bo Poulsen

Morten Dan Christensen: Dansk og Vest-Europæisk industripolitik - en komparativ analyse af dens udvikling og karakter. (1994)

Janni Groth Due-Rasmussen - se Winnie Hansen

Ivalo Egede: Grønlandsfoto grafen. [Om foto grafen Jette Bang (1914-64)] (1991)

Inge Ejsing - se Anni Hentze

Kirsten Cecilie Ellegaard: Fra Qvinde til Fruentimmer - det borgerlige kvindeideals udvikling i Danmark 1750-1850 som det kommer til udtryk i samtidens malerkunst. (1990)

Inge Engelhardt: Fattigplejen før og efter Reformationen - en undersøgelse af Reformationens indvirkning på fattigplejen i Danmark i første halvdel af 1500-tallet. (1995)

Søren Papsø Espersen - se Carsten Tage Nielsen

Helle Schjøth Essendrop: Borgerskabet og kønnet. [Et litterært og kulturhistorisk projekt om det danske samfunds overgang til det 19. århundrede, set gennem to udvalgte prosaværker] (1995)

Jacob Fuglsang: En ny situation. Socialdemokratiets Europapolitik 1948-1961. (1995)

Gitte Funch og Andreas Christian Rap pold: Jacob Dampes frihedsdrøm - et studie i dannelsen af en borgerlig karakterstruktur. [Om en statsfange og politisk agitator i 1800-tallets Danmark] (1995)

Rinze van der Goot - se **Karsten Odd Jensen**

Pernille Gruber: Frankrig og Europa - en virkelighed og en idé. [Om Frankrigs historie mellem de to Verdenskrige] (1993)

Bjørn Hamre: Galskabens historie. [Om forandringer af den psykiatriske diskurs i Danmark i begyndelsen af 1800-tallet] (1995)

Else Hansen: "Dengang lavede vi det hele selv" - om økonomipersonalets og -foreningens historie. (1992)

Frans Ulbæk Hansen: Natur, naturfolk og engelske polarekspeditioner. En mentalitets-historisk redegørelse for den engelske polarhelts historiske rødder. [Især om 15-1600-tallet] (1994)

Jan Hansen og Ole Hansen: Illegal udrykning - modstandsarbejde i Slagelse. (1987)

Poul Hansen: Der er ingen sygepleje i sygeplejen. [Om udviklingen i de første moderne sygeplejerskers faglige selvforståelse fra 18 60'erne til 1930'erne] (1995)

Winnie Hansen og Janni Groth Due-Rasmussen: BOCCA MELA - kvindelighed og venskab i dansk Guldalder - repræsenteret ved Kamma Rahbæk. (1995)

Hans Hedal: Halvlederteknologiens udvikling - mellem militære og civile kræfter. (1987)

Anni Hentze og Inge Ejsing: Henriette Crone: - Et eksempel på en politisk arbejderkvinde - biografi. (1995)

Klaus Holger Holstein Holm: Hildegard von Bingen (1098-1179) og det middelalderlige verdensbillede. (1990)

Høgni Karsten Hoydal og Michael Haldrup Pedersen: Håb i krise - om muligheden af et menneskeligt fremskridt på Færøerne. [Om Færøernes moderniseringsproces frem til krisen i 90'erne] (1994)

Michael Hultberg: Howitz-fejden - eller da etableret dansk intelligentsia knuste det naturvidenskabelige gennembrud. [Om en strid mellem F.G. Howitz vs. A.S. Ørsted, F.C. Sibbern og J.P. Mynster i 1824] (1990)

Tina Jacobsen: Kvindelige Hitler-flygtninge i Danmark 1933-45. (1994)

Corri Jensen: Bagom C. Wright Mills og "The Power Elite". [Om opfattelser af det moderne Nordamerika] (1988/89)

Ellen Jensen: Museumsbesøg - studietur og/eller lystvandring? [Om skoleelevers udbytte af en museumsudstilling] (1995)

Grethe Jensen: Træk af mine oldeforældres og deres sogns historie. Vallensbæk fra ca. 1880-1920. (1993)

Karsten Odd Jensen og Rinze van der Goot: Renæssancen i Firenze - Florentinsk senmiddelalder. (1988/89)

Martin Jensen - se **Charlotte Smith**

Ole Møhlholm Jensen: Arbejdskampe i Danmark fra 1956-78. (1987)

Robert Henning Ørsted Jensen: A Free Passage to Queensland - om den store udvandrerbølge fra Skandinavien til Australien i 1870'erne. (1994)

Frank Jørgensen og Troels Ulrich Neiiendam: Dødsstraf og offentlighed. [Om hvordan dødsstraffen er blevet behandlet i medierne siden 1945] (1990)

Christian Kaarsberg: Regional udviklingspolitik i brasiliansk Amazonas. (1991)

Jens Karstensen: Den danske stats administration i Dansk Ostindien. [Om administrationen af kolonierne 1779-1881] (1993)

Else-Marie Klausen: Hjelpearbejde og ideologi. [Om jødiske børn, der ankom til Danmark i 1939-40] (1992)

Pia Merete Klein - se **Erik Overgaard**

Hanne Knudsen og Henrik Strunge: At forstå historien - en receptionsanalyse af en video om den tidlige danske arbejderbevægelse. (1991)

Henrik Knudsen: Stenpladsen. Aunsø Skærvefabriks historie o. 1885 - o. 1900. (1994)

Claus Helgesen Ladegaard: Chistabel og historiebevidstheden - om reception af en historisk fiktionsserie. (1990)

Ulrik L. Langen - se **Steen Duurloo Sørensen**

Per Mejer Larsen: Creatio versus Mimesis - en undersøgelse af de ideologisk-argumenterende elementer i Martin Andersen Nexø's "Pelle Erobreren". (1994)

Steen Nepper Larsen: En fortolkende opdagelsesrejse i Münchhausens sumpe - tre essays om kritisk normativitet: Jürgen Habermas, Friedrich W. Nietzsche og Theodor W. Adorno. (1987)

Jørgen Lassen: En behandling af bankpolitiske problemer i 1920'erne og før åbningen af EF's indre marked. (1988/89)

Mette Laursen: Frem mod fortiden. [Om "Aktiv Lytterkomité" og "Aktive Lyttere og Seere" 1972-92] (1995)

Bente Leed: Kosten er den bedste medicin - dansk diætetik omkring år 1300-1650. [Om kostråd i lægebøger] (1993)

Stefan Léhm: Historiens - enten-og eller - om rammesættelse, repræsentation og fortolkning. [Om historiefagets formidlingsteori og -praksis] (1995)

Gitte Leth: "Labor Omnia Vincit" - ihærdigt arbejde overvinder alt. [Om de krav, der blev stillet til tugt- og forbedringshusfanger 1836-50] (1987)

Frank Ludvigsen - se Andy Wierød

Dan Madsen: En historiografisk og samfundsvidenskabelig analyse af den nyere danske forskning i nazismens genese. (1988/89)

Artin Mallek: Radioaktivitet. [Om "Aktiv Lytterkomité" og "Aktive Lyttere og Seere" 1972-92] (1995)

Morten Munk Marcussen: Den abstrakte tanke. [Om forandringer i den tidlige midalders mentalitet i Nordvesteuropa] (1995)

Jens Michelsen: "Sogneraadet fandt ikke, at der burde dicteres Mulcter for forrige Maaned" - et projekt om skolegang, forsømmelser og mukter. [Om perioden 1814-89] (1987)

Henning Østergaard Mikkelsen: Den troløse virus - om hiv's socialhistorie i Danmark 1981-90. (1990)

Linda Mortensen og Vibeke Simonsen:

Karrierekoner, - 1950'ernes kvindedilemma. (1988/89)

Jytte Møller og Bente Holm Nielsen: Oplæg til historisk evaluering af "Nordentoft-sagen". [Om Inger Merete Nordentoft-sagen 1945] (1990)

Vibeke Harder de Neergaard: At lære at strikke - tilpasning eller dannelse. [Om strikkeundervisningens formål i den danske folkeskole] (1995)

Troels Ulrich Neiendam - se Frank Jørgensen

Anne Birgitte Nielsen og Else Margrethe Flyger Poulsen: "... men altså vi levede ikke fem forbandede år" - modstandsbevægelsen set i kønsperspektiv. (1988/89)

Bente Holm Nielsen - se Jytte Møller

Birgitte Nielsen: Dansk husflid i 1800-tallet - tekstiltilvirkning i kulturel forandring. (1990)

Carsten Tage Nielsen og Søren Papsø Espersen: Den dramatiserede historie-fortælling i TV. (1990)

Lisbeth Flink Nielsen: Novali's natursyn. [Om romantikernes natursyn] (1993)

Michael Levisen Nielsen: Hvide negre - Europas sorte samvittighed. Namibias hvide befolkning, Afrikas sidste kolonister, fra nybyggerhelte til internationale forbrydere. (1994)

Niels Gorm Nielsen: Roskilde - Industrihistoriske afsnit. [Om byens industrielle udvikling 1847-1970] (1990)

Torben Nielsen: Mellem to kulturer. [Om pakistanernes integration i det danske samfund] (1990)

Lene Nilsson: Elmire sad i enkestand - enker i Roskilde 1771. (1995)

Irene Sloth Odgaard: Den demografiske transition og opkomsten af den kapitalistiske samfundsformation. [Om udviklingen i Nordvesteuropa, især England, i 1800-tallet] (1988/ 89)

Mette Seir Olsen - se Eline Ahnfeldt-Møllerup

Erik Overgaard og Pia Merete Klein:

De nye skel i Himmelev - Marker, mennesker og landbrugsreformer. [En udstilling på Roskilde museum med tilhørende hæfte og videnskabelige overvejelser] (1988/89)

Troels Palner: Vietnam Under Pressure for Transition - An empirical evaluation of the current Vietnamese reform process with a comparative assessment of future prospects of industrialisation. (1994)

Allan Bruun Pedersen - se **Palle Grønbæk Weis**

Anne Cornelius Pedersen: "Ak, hvor forandret" - en analyse af arbejdererindringer som kildemateriale. (1987)

Erica Krummelinde Pedersen: Skoleloven af 24. marts 1899 - belyst gennem debatten om den på centralt og decentralt niveau. (1995)

Michael Haldrup Pedersen - se **Høgni Karsten Hoydal**

Pernille Storgaard Pedersen: Kritik og fremstilling af utopien om den moderne verden. [Om den borgerlige økonomiforståelse fra markedsøkonomiens fremkomst til i dag] (1995)

Karsten Skjold Petersen: Udsiftningen af Veddelev. En midtsjællandsk landsby i slutningen af 1700-tallet. (1993)

Kirsten Baunegaard Petersen: Fødsler og fødselshjælp - en historisk udvikling. [Om udviklingen i Danmark 1770-1870 og 1975ff] (1987)

Lars Axel Petersen: Den teknologiske syntese - vidensformerne og det samfundsmæssige arbejde. (1991)

Vibeke Munk Petersen: Øst-Afrikas historie - Masaernes livsform - pastoralisme og bæredygtig udvikling. (1994)

Finn Christensen Physant: Et teknologi-historisk projekt med en eksemplarisk behandling

af Radiometers udvikling af blodgasapparat. (1987)

Else Margrethe Flyger Poulsen - se **Anne Birgitte Nielsen**

Niels Bo Poulsen, Peter Scharff Smith og Claus Bundgård Christensen: Danskere i Waffen SS 1940-45. (1995)

Morten Ranum: Naturen mellem drøm og virkelighed. [En diskussion af naturbegrebet og en analyse af det økologiske landsbysamfund ved Torup i Hundested kommune] (1995)

Andreas Christian Rappold - se **Gitte Funch**

Eydgunn Jana Samuelson: Familiemønstret på Færøerne i bondesamfundet og slupptiden. [Om perioden ca. 1700-1940] (1991)

Anne Katrine Vinther Scheibel: Den nationale drøm - virkelighedens mareridt? - om nationalisme og Israel. (1992)

Vibeke Simonsen - se **Linda Mortensen**

Niels Jacob Skaarenborg: Afghanistan 1979 - Hvorfor? (1991)

Charlotte Smith og Martin Jensen: Thii att hans Nade er Konge, och retther liiff och gods i riigett, och icke offuer siellenn. [Om de privilegerede stænder før reformationen og om herredagsakterne fra 1527] (1990)

Peter Scharff Smith - se **Niels Bo Poulsen**

Charlotte Stenberg: Den konstruerede kvindelighed. [Om køn, magt og politik i 1930'ernes Danmark] (1995)

Henrik Strunge - se **Hanne Knudsen**

Anette Dina Sørensen: Ligestillings-diskursens regime? - En samtidsdiagnosticering af 90'ernes italesættelse af kønsrelationen. (1994)

Steen Duurloo Sørensen og Ulrik L. Langen: Pressen og Påskekrisen. [Om den københavnske presses dækning af begivenhederne 14.3-29.3.1920] (1995)

Niels Tengberg: Om samfundshjælpen. [Om en strejkebryder-organisation i 1920'erne] (1988/89)

Jacob Als Thomsen: Modernitet og orden - en genovervejelse af nationalstaten som ordensfællesskab. (1994)

Nanna Sylvest Vierø: Diskursanalyse af porcelænsmaleres *kønsskildring*. (1995)

Ulrike Gerda Wandl: Det tyske mindretal i Sønder-Jylland og dets forhold til national-socialismen i mellemkrigstiden og under besættelsen (herunder særligt spørgsmålet om kvindernes holdning) (1994)

Anette E. Warring: "40 år efter" - Historieformidlingens samfundsmæssige betydning belyst

gennem en analyse af iscenesættelsen af 40-årsjubilæet for Danmarks befrielse og dets manifestation i massekulturen. (1987)

Palle Grønbæk Weis og Allan Bruun Pedersen: Længsel efter orden. [Om den danske modernitetsproces 1890-1914, især om de intellektuelles reaktion på opkomsten af massebevægelser] (1993)

Andy Wierød, Søren Brønd og Frank Ludvigsen: Romantik og modernitet - om realismens gennembrud i dansk historievitenskabelig forskning. (1990)

Lene Østergaard: Demokrati på kinesisk? En analyse af magt, legitimitet og demokrati med udgangspunkt i forholdet mellem regering og opposition i perioden 1978-89 i Kina. (1993)

1066 på internettet

- historiespeciale- og 1066-anmeldelsesbase

af webmaster Hans Søndergaard (hansson@xcu.com)



tidsskrift for historisk forskning er nu koblet på internettet med en hjemmeside. Vi har foreløbigt indlæst historiespecialerne fra dette tillæg samt fra de sidste to årgange. Denne specialebase vil dog løbende blive opdateret. Vi vil samtidig tilføje data, der har været bragt i 1066, fra ældre specialer i det omfang vi har tid!

Hjemmesiden er først og fremmest tænkt som en interaktiv kontakt til vore forfattere og abonnenter samt potentielle 1066-læsere! Hjemmesiden vil derfor løbende blive udviklet, så den svarer til de behov, der vil opstå når vi møder vore læsere i cyberspace!

Der er derfor allerede nu mulighed for at kontakte redaktionen med e-mail og bestille abonnementer samt enkeltnumre direkte fra hjemmesiden!

Hjemmesiden indeholder også smagsprøver på anmeldelser bragt i 1066 og en række af de små historier fra bagsiderne.

<http://www.xcu.com/mmdesign99/hastings>

Hans Søndergaard

Skandinavisk historie på engelsk

af redaktør dr.phil. Henrik S. Nissen - *Scandinavian Journal of History* - Institut for Historie, Københavns Universitet

De nordiske landes historie står ikke i centrum for den internationale historiker-verdens interesse. Bortset fra vikingetiden, de islandske sagaer og den nordiske velfærdsmødel er det sjældent, at historikere fra andre lande nævner Skandinavien. Når de gør det, afslører det endnu engang, hvor beskeden en plads vi indtager - og hvor stor uvidenheden om os og vores historie er. Det første kan vi ikke gøre noget ved. Det andet er til gengæld vores egen skyld.

Vi skriver på dansk, svenskerne på svensk osv. sådan som vi da også bør gøre det. De fleste af os holder os også til den hjemlige historie, når vi vælger emne for vores forskning. Vi er - for nu at bruge en moderigtig formulering - "på højt internationalt niveau", når vi skriver Danmarkshistorie. Det samme niveau og den samme provinsialisme udviser vores kolleger i de andre nordiske lande, og de er lige så uvidende om vores historie, som vi er om deres.

Det var for at råde bod på disse beklagelige forhold, at *Scandinavian Journal of History* blev startet for godt 20 år siden. I det første nr. forklarede redaktørerne, at "Scandinavian historians should also make their contribution to the international academic community. Det er stadig tidsskriftets formål - med den tilføjelse, at artiklerne næsten udelukkende handler om de nordiske landes historie og forbløffende ofte kun om et enkelt land, artikelforfatterens eget. Det skyldes også redaktionens overvejelser om mulige læsers forventninger om, hvad der vil stå i et tidsskrift af det navn. En lærd artikel om den indre udvikling i Bogota i det 19. årh. vil ikke blive eftersøgt i *Scandinavian Journal of History*, heller ikke selv om det er en historiker fra et af de nordiske lande, der har skrevet den.

I redaktionens overvejelser om tidsskriftets målpublikum indgår en fiktiv person, universitetslæreren i Texas, der har fået den besværlige opgave at give kurser i *Scandinavian History*. Abonnementsoversigten viser, at vi ikke er

nået frem til alle med denne professionelle interesse; men i det mindste har vi frataget dem undskyldningen for, at de ikke ved noget om nordisk historie.

Rundt regnet halvdelen af abonnenterne er nordiske historikere. Jeg formoder, at de køber tidsskriftet for at se, hvad der er på dagsordenen i nabolandene, og så måske for at bøde lidt på deres uvidenhed om nabolandenes historie.

Redaktionen må ofte minde artikelforfattere om, at læserne ikke kan forventes at have detailkendskab til hh. Danmarks, Findlands, Islands, Norges og Sveriges historie. En uforklaret henvisning til Borgsgårdstalen vil sandsynligvis efterlade den ikke-svenske læser i fortsat uvidenhed; men man behøver ikke at forklare almindeligt brugte fagudtryk. Derimod er det væsentligt, at det emne, man skriver om, sættes i forhold til mere generelle spørgsmål, som historikere i andre lande arbejder med og interesserer sig for. Dette kendte krav om perspektivering, som jo også gælder, når vi skriver for landsmænd, viser sig at have en gavnlig virkning på artiklerne, når det altså bliver indfriet.

Med bitter erfaring for, hvor svært det er at skrive godt på et fremmedsprog, og hvor vigtigt det er, at teksten er sprogligt i orden, gennemgår artiklerne til *Scandinavian Journal of History* en "sprogvask". I nogle tilfælde bærer tidsskriftet omkostningerne ved en egentlig oversættelse; men det er faktisk sundt at forsøge at skrive på engelsk. Af og til afslører det hidtil uløste problemer i undersøgelsen eller i fremstillingen, når man ved, at man skriver til den texanske universitetslærer.

Med disse redaktionelle overvejelser og erfaringer anbefales *Scandinavian Journal of History* som berigende læsning, forhåbentlig også til abonnement, og endelig som det oplagte sted at få sine forskningsresultater ud til fagkolleger på den anden side af gærdet.

Henrik S. Nissen



Pengeombytningen den 23. juli 1945 betød en øjeblikkelig reduktion af seddelomløbet på 300 mill. kr. Her anbringes nogle af de indkomne sedler i store bokse. (Nordfoto's billedsamling, II, 1-4)

I hele perioden inddrog skiftende regeringer knap 3 mia. kr. i håb om at nedbringe likviditeten og dermed tilpasse danskernes købekraft til landets økonomiske situation.

I løbet af sommeren 1946 vedtog Rigsdagen først loven om udskrivning af en krigskonjunkturskat for skatteåret 1946/47

og senere loven om formuestigningsafgift og stabiliseringslån. Medens det første indgreb især var rettet mod værnemagernes fortjenester, havde formuestigningsafgiften og stabiliseringslånet en almindelig finanspolitisk stramning til formål.

Foranstaltningerne modvirkedes imidlertid af, at Rigsdagen i 1947 påbegyndte en

gradvis afvikling af de strenge kassereservekrav, bankerne havde været underkastet under besættelsen. Status blev faktisk, at den samlede likviditet holdt sig omtrent uændret fra udgangen af 1945 til udgangen af 1949, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at den økonomiske sanering var uden virkning.⁶

Som allerede nævnt indvarslede pengeombytningen og den ekstraordinære formueopgørelse en kraftigt forøget skattekontrol. Formueopgørelsen havde et omfang, som forudsatte, at centraladministrationen - gennem et i hast udbygget ligningsdirektorat - involverede sig direkte i gennemgangen og revisionen.

Som grundlag for den fremtidige kontrolindsats gennemførte Rigsdagen den første skattekontrollov, Lov nr. 392 af 12. juli 1946 om Selvangivelse af Indtægt og Formue og om Kontrol med Selvangivelsen.

For årene 1946-48 indbragte kontrollen med skatteligningen statskassen og den fælleskommunale udligningsfond et samlet beløb af 357 mill. kr. i efterbetaling og bøder.⁷

Ved en tilfældighed, som er iøjnefaldende i skattehistorisk perspektiv, vedtog Folketinget at afskaffe formueskatten i 1995, netop i 50-året for den ekstraordinære formueopgørelse. Afskaffelsen var et led i en finanslovsaftale mellem regeringen og Det konservative Folkeparti. Den blev begrundet med, at formueskatten virker som en dobbeltbeskatning, også for så vidt angår formuegevinster.

Folketingets debat op til vedtagelsen afspejlede ikke mange refleksioner over selve

formueopgørelsens betydning for skatteligningen. På foranledning af den konservative skatteordfører bebudede skatteministeren ganske vist nedsættelsen af et udvalg, der skulle se på konsekvenserne af at fjerne formueoplysningerne på selvangivelsen, men ingen andre talere berørte det ligningsmæssige aspekt.

Uden kendskab til eventuel formuertilvækst eller eventuelt formuetab vil skattemyndighederne få vanskeligere ved at skønne over, om den selvangivne indkomst levner plads til et passende privatforbrug.

Indkomstbeskatningens genstand er traditionelt bestemt den indtægt, som skatteyderen har haft til disposition til forbrug eller konsolidering. Principielt indgår der et element af skøn i indkomstansættelsen. Igennem de seneste årtier er dette element imidlertid blevet trængt tilbage af en stadig mere minutøs regulering, hvad der afspejler en generel tendens i vort samfund.

Henrik Landt og Mogens O. Østergaard

1. Dette fremgår af et brev, som Danmarks Nationalbank den 3. juli 1995 sendte kgl. bankkommissær, handelsminister V. Fibiger. Brevet er optrykt som bilag til forslaget til lov om en ekstraordinær formueopgørelse m.v.
2. Tillæg A (60). Ordentlig Samling 1945. Spalte 945.
3. Afgivet af et udvalg under Finansministeriet, nedsat den 30. januar 1943.
4. Et resumé af forslagens gang gennem Rigsdagen, bl.a. med en liste over partiernes ordførere, findes i *Rigsdagsaarbog - Samlingen 1945*, side 102.
5. Danmarks Nationalbanks årsberetning for 1945, s. 33.
6. Erling Olsen og Erik Hoffmeyer: *Dansk Pengehistorie 1914-1960*, København 1968, side 258.
7. Ifølge *Meddelelser fra Statens Ligningsdirektorat og Ligningsraadet*, 1946, 1947 og 1948.

Kirke- og kvindehistorier

- en anmeldelse

Af stud.mag Berit M. Christensen

Nanna Damsholt, Grethe Jacobsen og Niels Henrik Holmqvist-Larsen (red): *Kirkehistorier. Rapport fra et middelaldersymposium. Museum Tusulanums Forlag (182 s.), Københavns Universitet, 1996.*

De 9 artikler, som er samlet i bogen "Kirke-historier", udspringer af et tværfagligt nordisk middelalder-symposium om "Kvinder og kirken" afholdt i 1993. Som udgiverne skriver i forordet, findes der mange historier om kvinder i nordisk middelalder, og med bogens meget forskellige bidrag kommer man da også langt omkring såvel tids- som emnemæssigt.

To af artiklerne behandler dog samme emne, nemlig det stækt udbredte frillevæsen på Island i fristatstiden. De to islandske forfattere, Audur G. Magnúsdóttir og Jón Vidar Sigurdsson, angriber problematikken ud fra hver deres kildegrupper, og det kommer der to yderst forskellige artikler ud af. Magnúsdóttirs interesse gælder først og fremmest de politiske og sociale aspekter, og hun har især anvendt lov- og sagastof, med de problemer som udnyttelsen af disse kildegrupper indebærer. Ud fra sit kildemateriale når hun frem til, at frilleforhold kunne være udtryk for alt fra den rene kærlighed til forhold udsprunget af behovet for politiske alliancer! Imellem disse to yderformer har der også kunnet ligge fattigdom eller for nært slægtskab til grund for indgåelse af ofte livslange frilleforhold. Magnúsdóttir lægger i artiklen dog hovedvægten på behandlingen af de politisk bestemte forhold og deres betydning for de islandske høvdinges magtspil.

Sigurdsson nærmer sig emnet fra en helt

anden vinkel, idet han ser nærmere på de legender om hellige kvinder, som i middelalderen blev oversat til islandsk. Han konstaterer, at ud af kirkens mange hundrede legender om kvinder blev kun sølle 15 oversat, og stiller sig det oplagte spørgsmål, hvorfor valget faldt på netop disse 15. Han når frem til, at bortset fra legender om kirkens mest fremtrædende helgeninder, så har flere det påfaldende fællestræk, at de omhandler friller, som omvender sig! Dette tolker Sigurdsson naturligt nok som et udtryk for kirkens modvilje mod frillevæsenet og som et forsøg på at påvirke de herskende forhold. Kirken havde dog ikke den store succes med at ændre moralen på dette område, men, som Magnúsdóttir påpeger, var den væsentligste grund til, at de politisk bestemte forhold efterhånden aftog, sandsynligvis at Island i midten af 1200-tallet blev underlagt Norge, hvorved de lokale magtforhold ændredes. De to artikler komplementerer hinanden og giver et spændende indblik i nogle forhold, som ikke tidligere har været genstand for den store forskningsmæssige interesse, og som kilderne generelt ikke meddeler meget om.

At det i det hele taget er vanskeligt at behandle almindelige kvinders liv i middelalderen p.g.a. kildesituationen præger i det hele taget bogen, idet flere af bidragene udelukkende lader os møde kvinderne igennem forskellige "autoriteters" holdninger til dem. Gunhild Vidén redegør således i en inspirerende artikel for kvindesyntet hos kirkefædre og derigennem for kvinders placering i de tidlige kristne menigheder, mens Beata Losman har undersøgt kvindesyntet hos så forskellige - og kunne man

menes vanskeligt sammenlignelige! - personligheder som Birgitta af Vadstenas skriftefader, Matthias, den franske teolog Jean Gerson og den ligeledes franske forfatterinde Christine de Pisan. Hertil kommer Anne Riisings redegørelse for kvindebilledet i middelalderlige prædikener, som hun uddyber med mange spændende eksempler hentet både fra Danmark og udlandet. Hvis man ser bort fra Christine de Pisan, hvis stilling som professionel forfatterinde ved det franske hof var helt unik, så behandler alle disse bidrag mænds opfattelse af kvinderne. Dette forhold afspejler naturligvis den store forskel i mængden af overleveret materiale skrevet af henholdsvis mænd og kvinder.

Samtidig havde en relativt stor del af især aristokratiets kvinder dog modtaget undervisning i at læse og skrive, og Nanna Damsholt beskæftiger sig i sit bidrag netop med kvindernes evne til - og især *nytte af* - disse færdigheder. Med Valdemar den Stores datter Ingeborg som eksempel argumenteres imod den oplagte opfattelse, at læse- og skrivefærdighed i sig selv måtte føre i retning af forbedrede vilkår for kvinderne. Damsholt pointerer, at det vigtigste naturligvis var, *hvad* kvinderne læste, og *hvordan* de var opdraget til at behandle det. Hovedformålet med at lære kvinderne at læse var at bringe dem nærmere frelsen og at opdrage dem til den rette livsførelse, og det kan derfor ikke overraskes, at det typisk var andagtsbøger, som kvinderne ejede. Ingeborg var blevet viet til den franske konge Filip 2. August, men forstødtes allerede dagen efter brylluppet, og da hun ikke ville acceptere skilsmisse, tilbragte hun derpå en årrække indespærret i forskellige klostre og borge, uden at hun dog bøjede sig. I den franske kongefamilie er overleveret et psalter, som meget tyder på har tilhørt Ingeborg, og som hun formentlig har haft hos sig i sit fangenskab. Som Damsholt understreger, har læsen heri nok kunnet give hende trøst og

styrke til at udstå fangenskab - og holde på sin ret, - men det har samtidig fastholdt hende i et traditionelt bestemt handlingsmønster. På den anden side var Ingeborg dog ikke en passiv fange, men brugte sin skrivefærdighed til bl.a. at skrive til paven og klage over sin situation, og i sidste ende blev hun faktisk atter anerkendt som fransk dronning, omend det nok i højere grad skyldtes udviklingen i de politiske forhold end hendes egen indsats! Damsholt kommer i sin meget interessante artikel bredt omkring sit emne og behandler også mænds læse- og skrivefærdigheder, såvel som hvor og hvordan undervisningen i middelalderen foregik.

Hanna Pirinen redegør i det finske bidrag til bogen for et emne, som egentlig ligger udenfor middelalderen, men som samtidig er tæt forbundet med denne, nemlig Mariafremstillinger efter reformationen hovedsagelig i finsk kirkekunst. Reformatorernes holdning var, at Maria nok skulle æres som Jesu mor men ikke tilbedes, og dermed forsvandt fremstillingerne af hende som himmeldronningen og medforløseren. I stedet fremhævede man hendes menneskelige sider, fremfor alt som den kærlige moder men også som den rene jomfru. Selvom Marias stilling indenfor kirken således ændredes markant med reformationen, viser Pirinen, hvordan man i vid udstrækning videreførte den katolske periodes symbolsprog i fremstillingerne af hende i kunsten. Ved siden af behandlingen af den officielle kirkekunst redegør Pirinen desuden for, hvordan Maria efter reformationen i folketroen bibeholdt meget af sin oprindelige betydning og faktisk spillede en vigtig rolle helt op i 1700-tallet.

Henrik Williams beskæftiger sig i sin artikel med en meget direkte kilde til livet indenfor et klostres mure, nemlig regnskabsbogen fra det dominikanske søsterkloster i Kalmar. Williams redegør for sit kommende projekt med at udgive bogen, som dækker

perioden 1478-1486. Da projektet altså endnu ikke er gennemført, er artiklen desværre af meget foreløbig art, omend Williams trækker nogle linier op for, hvad regnskabsbogen vil kunne bruges til, garneret med enkelte "smagsprøver".

Arkæologen Berit J. Sellevold afslutter bogen med en artikel om placeringerne af tidlig middelalderlige kvindegrave på nordiske kirkegårde, og hun tager dermed fat i et emne, som både er søgt belyst ved hjælp af skriftlige kilder og arkæologiske fund. Den norske Eidsivatingslov foreskrev, at kvinder skulle begraves nord for kirkerne, mens mændene skulle begraves syd for, og arkæologiske udgravninger har i nogen udstrækning kunnet bekræfte denne praksis. Problemet er dog, at billedet ikke er entydigt: nogle mænd og kvinder er blevet placeret "forkert"! Sellevolds tese er, at det i højere grad var slægts- og familieforhold, der spillede en rolle for placeringen af gravene end kønnet. For at understøtte denne tese inddrager hun kvindebegravelser i kirkers vesttårne, som kendes fra en række kirker i Danmark og Sverige. Det specielle ved nogle af disse grave er, at de er så centralt placeret, at de ofte tolkes som stiftergrave, men under alle omstændigheder viser, at kvinder enten i kraft af deres egen position eller deres slægts kunne få en særlig ærefuld placering af deres grav. At inddragelse af det sociale aspekt i spørgsmålet om placeringen af gravene på

kirkegården ikke har været fremmed for middelalderen støttes i øvrigt bl.a. af netop Eidsivatingsloven, som giver anvisninger på, hvor tæt på selve kirkebygningen man skulle begraves alt efter stand. Samtidig lader det til, at der ad arkæologisk vej også på nogle af kirkegårdene kan registreres en opdeling mellem fattigere grave nord for kirken og mere velhavende syd for. Sellevold inddrager alle disse aspekter i sin diskussion af gravenes placering, men så vidt anmelderen kan se, når hun ikke frem til nogen endelig konklusion udover at gøre opmærksom på, at kønsadskillelsen ikke har været overholdt fuldt ud og at sandsynliggøre, at sociale forhold - om de for kvindernes vedkommende så afspejlede slægtens eller deres egen personlige position i samfundet - må have spillet en rolle for de "forkerte" placerede grave og måske for gravlæggelserne i det hele taget.

Som det vil være fremgået af ovenstående er bogens bidrag en samling "uensartede brikker" til puslespillet "kvinder og kirken i middelalderen". Undertegnede vil dog meget gerne anbefale bogen, eftersom de generelt velskrevne artikler giver en række interessante indblik i aktuel nordisk forskning, og man kan samtidig glæde sig over, at alle artiklerne behandler deres emner ret bredt og dertil er forsynet med glimrende bibliografier.

Berit M. Christensen.



Hvis du vil holde dig a-jour med Historiespecialer, fra Københavns-, Odense- og Århus Universitet samt Roskilde Universitetscenter, kan du besøge 1066 på internettet!

<http://www.xcu.com/mmdesign99/hastings>

Videnskab, strøtanker og vraggods

- en anmeldelse

Af Jes Fabricius Møller, Grundtvigs Højskole, Frederiksborg

Historiens Kultur. Fortælling - Kritik - Metode. Tilegnet Niels Finn Christiansen på tresårsdagen, redigeret af Ning de Coninck-Smith, Mogens Rüdiger og Morten Thing. 336 sider, Museum Tusulanums Forlag, Kbh. 1997, 250 kr.

Claus Bjørn skrev i *Fortid og Nutid*, I. hefte 1994, at festskrifter er tidens plage. Artiklerne er sjældent gode, de bliver ikke opfanget af gængse katalog- og registreringssystemer, de dræner fondsmidler, og der er intet afvejet forhold mellem udstyr, kvalitet og modtagernes betydning. For egen regning kunne jeg tilføje, at de er fuldstændig umulige at anmelde, fordi bidragene sjældent holder sig til det samme emne. Det kunne være fornuftigt i stedet at benytte festskrifterne til kilde- eller klassikerudgivelser, som da C.O. Bøggild-Andersen på sin 60-årsdag i 1958 modtog en udgave af Caspar Paludan-Müllers skoletaler.

Festskrifter er et ritual, der markerer et rangforhold, og tegn på, at der er nogen, der betyder noget. Det er en ære at få et festskrift, og det er en ære at blive bedt om et bidrag. Det kunne synes som opstiltet traditionalisme at holde fast i festskriftet som institution, men faktisk er der ikke for mange af den slags markeringer, som kan holde dampen oppe hos de udstationerede på Københavns Universitets forlægning på Amager Fælled. Det er en fanfare, et stykke musik, der ikke skal høres for sin egen skyld men for at sige: "Nu sker der noget." Der gøres en indsats på dagen. Af samme grund er det en misforstået modernisering af genren at udelade den traditionelle *Tabula*

Gratulatoria. At festskriftet faktisk betyder noget i kraft af sin blotte eksistens og ikke sit indhold, blev bekræftet, da Bent Blüdnikow og Henrik Stevnsborg anmeldte *Historiens Kultur* i Weekendavisens nr. 25/1997. Uden at lade sig anfægte særligt af, hvad der faktisk står i bogen, luftede de to anmeldere under overskriften *Gravskrift* deres sædvanlige monomane forargelse; denne gang i anledning af, at en tidligere leninist bliver hyldet på denne måde, hvilket affødte (endnu) en underholdende og til tider endog interessant debat om historie, marxisme og moral.

Et festskrift har samme betydning for videnskaben som fanfaren har for musikhistorien: Den rangerer ikke sammen med de betydningsfulde genrer men hører dog med. Der er ikke det samme krav til festskriftets bidragydere om, at artiklerne skal være fuldbårne med ti fingre og ti tæer. Det betyder dog ikke, at det er de rene skiftinger, for netop festskriftet giver plads til strøtanken og den skæve vinkel, der ikke kan finde husly i de helstøbte, viden-skabelige genrer.

Man er i godt selskab med dette festskrift. Det er velredigeret, velskrevet og ganske grundlæggende interessant. Knut Kjeldstadli skriver om solidaritet og klassebevidsthed i den tidlige norske arbejderbevægelse. Det er et godt eksempel på, at arbejderhistorien bestemt ikke er blevet gold med marxismens fald. Han kan ikke lade være med at forsøge at drage en form for lære af sine studier, og da konkluderer han bla. at "visse grunnvilkår ikke er endret, som den basale usikkerheten det er å være lønnsarbeider i en markedsøkonomi." Det

forholder sig faktisk omvendt, fordi lønmodtagerne - takket være fagforeningerne - idag er godt forsikrede i modsætning til virksomheds-ejerne. Bortset fra det er der nogle meget interessante betragtninger over det for tiden så efterspurgte fænomen "fællesskab", som man i gamle dage kaldte solidaritet.

Benito Scocozza og Grethe Jensen har begået en bagatel om en bonde i 1600-tallet. Birgitta Skarin Frykman har fundet en ubetalelig kildegruppe i Göteborgs aviser 1860-80. Efter en brand skulle der holdes retshøringer, og forklaringerne derfra blev trykt i aviserne. De giver interessante øjebliksbilleder af livet i byens lejekaserner. Ning de Coninck-Smith skriver en biografi om en pioner i skolen, overlærer Jens Olsen (1840-1911) og Jens Rahbek Rasmussen skriver om Rider Haggard, som ved siden af sit forfatterskab interesserede sig levende for imperiets fremtid. I landbruget så han Danmark som et forbillede og skrev en bog om det, *Rural Denmark*. Morten Thing skriver om, da politiet var lige ved at få et efterretningsvæsen i de usikre år efter 1. verdenskrig. Mogens Rüdiger fortæller historien om en saltboring i Harte i 1936, hvor en amerikaner sandsynligvis forfalskede nogle boreprøver for at få en koncession. Hele forløbet havde stor betydning for udformningen af lovgivningen om råstofudvindingen i den danske undergrund. Ole Lange har hevet en faktapakket sag om af skrivebordsskuffen om det danske børsmarked i 1972-73. Langes fremstillingsform fremmer ikke overskueligheden i en finansiel verden, der selv sætter en ære i at operere fordækt. Det er svært at se, hvor han vil hen. Raphael Samuel anmelder en biografi over Raymond Williams, og Karsten Biering skriver lidt om teglværksarbejdere ved Nybøl Nor.

Gert Sørensen sætter sig for at dokumentere, at Machiavelli banede vejen for en moderne opfattelse af politik; en i sig selv

ikke særlig opsigtsvækkende påstand, og der er heller ikke noget nyt ved hans opfattelse af modernitet, der forstås først og fremmest som sækularisering, adskillelsen af politik og religion. Det ville være indlysende, når man beskæftiger sig med Machiavelli, at inddrage en skikkelse som Christiern II, som bestemt heller ikke er uinteressant i europæisk sammenhæng. Schwartz Laustens bog, *Christian 2. mellem paven og Luther* (Akademisk Forlag 1995) gør det desværre kun halvt. Eller hvad med en dristig hypotese? Jan Lindhardt har i modsætning til den almindeligste opfattelse hævdet, at det moderne Danmark faktisk er kendetegnet ved en tæt sammenvævning af stat og kirke, og Brian McGuire har sagt, at adskillelsen mellem det åndelige og verdslige var skarpere i middelalderen.

Signild Vallgård skriver om den proces, der medførte at medicinere (apotekere) og kirurger, der oprindeligt var to vidt forskellige fag, blev til læger under en hat, og hvordan specialområderne udvikledes. Det mest interessante ved historien er imidlertid somme tider det, der ikke er sket - det såkaldt kontrafaktiske - og vi får af Vallgård ingen forklaring på, hvorfor fx. jordemødre, psykologer og tandlæger ikke kom ind under det generelle medicinske studium, selvom disse grupper ikke skiller sig mere ud end andre medicinske specialer. Der er i både den historiske og positivistiske tradition en modvilje mod den kontrafaktiske historiskrivning, fordi videnskaben forventes kun at beskæftige sig med fakta og ikke med spekulation. (Se Uffe Østergaards på nogle punkter gode artikel om emnet i *Kritik* nr. 127, 1997.) Det kontrafaktiske kan imidlertid som metodisk redskab tjene til at vække den undren, som er en væsentlig drivkraft bag god videnskab.

Bernard Eric Jensen har genlæst nogle teoretiske historieværker fra 1970'erne og må konstatere, at han ikke længere kan identificere sig med dem. Han stiller spørgs-

målet, om halvfjerdsenerne blot var et historiens sidespor, som Bent Jensen i sit hadefulde opgør med marxismen har kaldt perioden, eller om der er noget at bygge videre på. Der kan ikke herske tvivl om, at halvfjerds marxismen i sig selv var dogmatisk og forudsigelig, men man kan også hævde, at den var et nødvendigt brækjern til at bryde op i en lige så forudsigelig klassisk historieskrivning. Resultatet af denne proces er under alle omstændigheder en fantastisk udvidelse af historikerens arbejdsmark, således at vi har traditionel historieskrivning sammen med kønshistorie, strukturhistorie, økohistorie, socialhistorie osv. Det er vel også på tide, at Marx bliver genindsat i sin historiske sammenhæng som en af det 19. århundredes væsentligste tænkere på linie med Darwin, Hegel eller Tocqueville. Man behøver jo ikke være marxist for at synes, at Marx er interessant.

Om socialhistorien skriver Knud Knudsen et stykke, der handler lige så meget om almindelige teoretiske positioner fra hist og her som om socialhistorien. Som det typisk også er tilfældet hos Bernard Eric Jensen, bliver det teoretiske her en smule uvedkommende, når det ikke stilles i forhold til noget mere konkret end blot den noget luftige kategori "socialhistorie". Teori for teoriens skyld var vel en af 1970'ernes skødesynder. Til sammenligning kan nævnes Tyge Kroghs gennemlæsning af senere tiders vurdering af Christian 6.'s tid og person. Han påviser, hvordan rationalismens meget nedladende kritik af pietismen har præget senere tiders vurdering af første halvdel af det 18. århundrede. Det er et skoleeksempel på, hvor frugtbar en historiografisk selvbesindelse kan være, når den ikke taber sit genstandsfelt af syne.

Peter Christensens artikel om Aralsøens udtørring og hele landområdets økologiske sammenbrud er et sagligt lærestykke. Det ledsagende kort er desværre en dårlig gengivelse og et umotiveret udsnit af et

politisk atlas (National Geographic Society?), der ikke fremmer overblikket over en ukendt og kompliceret topografi. Christensen viser, at konsekvenserne af det intensive, industrialiserede, kunstvandede landbrug var kendt allerede i 1960'erne, men at Sovjetstyret prioriterede især bomuldsproduktionen højere. Christensen vil dog ikke skyde skylden på socialismen som sådan. "Historien giver ingen som helst anledning til at tro, at privat ejendomsret og kapitalistisk markedsøkonomi er mere miljøvenlig." Derimod mener han, at demokrati har vist sig at være den eneste styreform, under hvilken der er sket betydelige miljøforbedringer. Nogle vil i denne sammenhæng sikkert drage nazisternes naturfredningsprogram frem som modeksempel, men det svækker nu ikke hans indlysende hypotese, synes jeg. Det burde være let at vise forskellen på nazismens romantiske natursyn og den pragmatiske økologi, der bygger på et langsigtet økonomisk ræsonnement og agronomisk viden-skab.

Claus Bryld runder bindet af med en god gennemgang af Francis Fukuyamas synspunkter om "historiens afslutning" og nogle af indvendingerne imod dem. Fukuyamas modstandere hævder typisk, at også på andre tidspunkter i historien har man haft en fornemmelse af at stå på toppen af udviklingens gang. Man kan med ingen form for sikkerhed sige, at netop vores nutid skulle være et særlig privilegeret punkt i historiens forløb. Men derpå springer Bryld selv ud som eskatolog med Lester Browns rapport om verdens tilstand i hånden og gør sig dermed selv mere end sårbar overfor de indvendinger, som han selv fremfører mod Fukuyama. Når man sammenligner med Peter Christensens sobre historiske økologi, lyder Brylds tanker om verdens kommende undergang som tomme ideologiske bravader. Dertil kommer en påstand om profitratens fald (og så ved vi jo nok,

hvor det bærer hen!) og nogle tågede beskyldninger mod den internationale storkapital. Der kunne være fornuft i sådanne betragtninger, men i denne udgave virker de som uvelkommen vranggodts fra en sunken ideologi.

Bortset fra den sidstnævnte lapsus er

bindet i sig selv en tydelig demonstration af, at der bliver bedrevet interessant og ordentlig videnskab i den kreds af historikere, som udspringer af marxismen - og det vel at mærke ikke på trods af marxismen men i lige så høj grad i forlængelse af den.

Jes Fabricius Møller

Konservative bastioner i bondelandet

- en anmeldelse

Cand. mag. Peter Henningsen, ph.d.-stipendiat, Institut for Historie, Københavns Universitet

Harry Christensen: Bonden, kommunen og demokratiet. Det lokale selvstyres etablering på landet i Danmark 1842-1867 bd. 1-2, 793 s. Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørrejylland 1997. Pris: Kr. 750.

Arkivar Harry Christensens store bog om de danske landkommuners tidlige historie udspringer af Statens humanistiske Forskningsråds administrationshistoriske projekt, som han på falderebet blev tilknyttet i 1980. Bogen har således været mange år undervejs, hvilket den imidlertid ikke synes at være blevet ringere af - snarere tværtimod: mange års ihærdigt arbejde har sandsynligvis bibragt forfatteren netop det store kendskab til landkommunernes administrative historie, som bogen er et lysende eksempel på.

Den danske enevoldsregering udstak i tiden 1837-41 en række nye retningslinier for den lokale administration i landet, hvorved København, de danske købstæder og landdistrikter fik hver deres særskilte ordninger på området. I 1837 udstedtes således en anordning om købstædernes økonomiske styrelse, i 1840 en kommunal forfatning for hovedstaden og i 1841 en bestemmelse

om landkommunalvæsenet, der etablerede kommuner på såvel amts- som sogneplan fra 1842 at regne. Bestemmelserne gjaldt kun kongeriget, og hverken hertugdømmerne eller Grønland etc. var omfattede heraf.

Harry Christensens bog omhandler den ene af disse ordninger - landkommunalordningen - som han i to bind underkaster en grundig undersøgelse. Hans mål er at følge, hvorledes det lokale samfundsliv på landet reagerede, da den nye ordning trådte i kraft i 1842, og han følger processen frem til slutningen af 1867, hvor en ny landkommunallov blev gennemført. Han undersøger bl.a. hvorledes de organer, som bar selvstyret, blev etableret, og hvilken kategori af bønder det var, som kom til at sidde i disse organer. Han analyserer sogneforstanderskabernes opgaver og deres måde at løse dem på, og han ser på, hvorledes man indpassede de nye, kommunale styrelser i de allerede eksisterende strukturer.

Bogen falder i tre hoveddele, der, som Harry Christensen selv siger, er af kategorisk forskellig karakter: første del behandler det folkelige element i de nye landkommuner, og her er det primære sigte at undersøge de valgte repræsentativitet i

forhold til vælgerne og den samlede befolkning. Anden del er en nøje gennemgang af kommunernes opgaver og disse opgavers løsning, hvor forfatteren undersøger, hvorledes kommunerne greb opgaverne an. I tredje del behandles det kommunale arbejdes interne organisation og den kommunale økonomi, og Harry Christensen undersøger bl.a. mødevirksomheden, beslutningerne og deres iværksættelse m.m. Til sidst følger et mindre afsnit om kommunernes eksterne relationer, deres forhold til beboere og myndigheder m.m. Som baggrund for den minutiøse undersøgelse er valgt Gunderup-Nøvling kommune i Ålborg amt som hovedundersøgelingsområde, mens Kornum-Løgsted og Årestrup-Gravlev kommuner, ligeledes i Ålborg amt, benyttes som sammenligningsgrundlag.

Et af formålene med den nye landkommunalordning var at vække den danske bondestands interesse for almenvellet og få gårdmændene til at beskæftige sig med verden udenfor landsbygårderne. Ganske praktisk ville den frivillige styrelse i landkommunerne også spare staten for betydelige udgifter til den lokale administration - bekvemt og i pagt med tidens ånd. De nye landkommuners magt og myndighed var ganske vist ikke stor, men alligevel var ordningen ret avanceret for sin tid: f.eks. kunne man hverken i hovedstaden, købstæderne eller amterne selv udpege den øverste leder af den kommunale forvaltning. Dette var forbeholdt majestæten. På landet var denne opgave derimod lagt ud til vælgerne og det valgte sogneforstanderskab. Særlig demokratisk var den nye ordning heller ikke. Valgretten var knyttet til jordbesiddelse og hartkorn, og i de tre kommuner, som Harry Christensen har undersøgt, var det kun mellem syv og ni procent af beboerne, der kunne leve op til kravene om valgbarhed og stemmeret. Man var med andre ord endnu ikke rede til at lukke den "menige" almue ind i den politiske varme.

Landkommunalordningen af 1842 opererede desuden med såkaldte fødte medlemmer, der altså ikke skulle vælges. Sognepræsten og de lodsejere, der ejede mindst 32 tdr. hartkorn i kommunen, var således fødte medlemmer af sogneforstanderskabet. Boede de udenfor kommunen, kunne de dog undslå sig hvervet, ellers ikke. Stedets politimester (herredsfoged eller birkedommer) kunne frit vælge at møde op i forsamlingen, når og hvis han skulle få lyst dertil. Det stod ham helt frit. I 1855 sløjfedes bestemmelsen om de fødte medlemmer, hvorefter alle skulle vælges på lige fod, og politimesteren kunne heller ikke længere møde frem efter forgodtbefindende. Overfor de fødte medlemmer stod de valgte - fra fire til ni ifølge anordningen. For at være valgbar skulle man have mindst én tønde hartkorn i fæste eller ejendom eller besidde en bygning i kommunen til en værdi af mindst 1000 rigsbankdaler.

Der var ingen opstilling til valgene. De valgbare mødte blot op og tilkendegav, hvilke mænd i kommunen, som de syntes skulle sidde i forstanderskabet. Blev man derpå valgt, var der ingen vej udenom, idet man havde pligt til at modtage valget første gang, man valgtes, med mindre man var fyldt 60 år. Desuden kunne man nægte at modtage valg, hvis man allerede havde siddet i sogneforstanderskabet i mindst én treårsperiode. Valgpligten havde til formål at sikre "alle gode kræfters" medvirken i det kommunale arbejde, men på den anden side kunne pligten også misbruges, idet man kunne prakke hvervet på én, der ikke ønskede det, og som måske heller ikke egnede sig til det.

På baggrund af sine detaljerede undersøgelser kan Harry Christensen konkludere, at det i årene fra 1842 til 1866 fortrinsvis var præster, som besad formandsposterne i Ålborg amts kommuner. Herefter fulgte gårdmænd og godsejere, og i tiden frem mod 1866 tegner der sig et billede af, at

præsterne langsomt var på vej ud til fordel for de lokale gårdmænd. En interessant detalje er den omstændighed, at godsejerne i sogneforstanderskabet ikke behøvede at møde op til forsamlingerne personligt, men kunne nøjes med at sende deres fuldmægtige. Dette fortæller nok noget om den sociale skillelinie mellem godsejerstand og bondestand, og det endnu på den tid utænkelige i, at en godsejer skulle tvinges til at forhandle med bønder - ansigt til ansigt og på lige fod. Dette har man nok været udmærket klar over fra lovgivernes side, og for at sikre godsejernes aktive medvirken, har man måttet gøre dem denne indrømmelse. En anden interessant detalje ved landkommunalordningen er stemmeafgivningen. De stemmeberettigede afgav nemlig ikke kun en enkelt stemme som nutildags, men derimod lige så mange stemmer, som der var valg-bare pladser - altså fra fire til ni.

Harry Christensen mener, at årsagen til at de stemmeberettigede gårdmænd i så høj grad valgte præster som formænd er, at det endnu ikke var nogen stands- eller gruppeambition at nå denne post. Han mener derimod, at bønderne var så pragmatisk anlagte, at de ganske enkelt valgte de på den tid mest egnede folk til hvervet. Denne forklaring mener jeg dog er lidt for enkel: et kendetegn ved den traditionelle bondekultur (der stadig eksisterede i 1840'ernes Danmark) er jo netop den indgroede uvilje mod at stille sig offentligt frem og indtage en højere position end sine landsbyfæller. Bonden brød sig ikke om at skille sig ud, da man herved risikerede at pådrage sig landsbysamfundets sanktioner i form af sladder og bagtalelse og til tider endda direkte modarbejdelse. Gårdmændene var således børn af en traditionel kultur, der igennem århundreder havde foretrukket anonymitet og enshed fremfor individualisme og synlighed. Mon ikke et sådant kulturelt træk kan have været medvirkende til gårdmændens

forkærlighed for at stemme præster ind på udsatte positioner, som de allerede på forhånd indtog? Man skal heller ikke være blind for, at sognepræsterne gennem generationer havde fungeret som bindeled mellem centralmagt og lokalbefolkning, og at bønderne derfor pr. rygmarvsrefleks har valgt præsterne ind som formænd. Noget rationelt valg, i vor forstand, behøver der således slet ikke at være tale om fra bøndernes side.

Stemmeprocenterne til kommunalvalgene var ikke høje. I de tre undersøgte kommuner var procenten højest ved det første valg, med udsving fra 70 til 90 procent, mens tallet daledede og lejrede sig omkring de 50 pct. Christensen må derfor konkludere, at det i forvejen begrænsede vælgerkorps blev endnu mere begrænset, idet ca. halvdelten indtog en rolle som sofavælgere, og reelt var det kun tre procent af befolkningen - ca. 25-30 mænd - der valgte det styrende organ i de enkelte kommuner. Og disse mænd var helt overvejende gårdmænd, efter at præsterne var forsvundet ud af billedet. Landkommunerne var således et bastant udtryk for et lokalt gårdmandsvælde og hartkornsdiiktatur, der satte alle andre udenfor indflydelse.

Gårdmandsoligarkiet sørgede i sagens natur for at varetage sine egne interesser, og de nye kommuner blev derfor ikke de innovative spydspiser i lokalsamfundet, som lovgiverne, og de nationalliberale kredse i hovedstaden, havde drømt om i 1841. Tværtimod udviklede de sig til 'konservative bastioner i bondelandet', og hensynet til almenvellet synes ikke at have gjort noget videre udtryk på de bredbagede sognemata-dorer. I årene efter folkestyrets indførelse i 1848-49 mente flere politikere derfor, at landkommuneprojektet havde været mislykket. Især Højrefolk, og særligt indenrigsminister Estrup, ville hellere end gerne indskrænke kommunernes magtbeføjelser og

autonomi, særligt den økonomiske side heraf, som han mente lå bedst i regeringens hænder.

I udgangspunktet havde landkommunerne været den liberale bevægelses demokratiske flagskib, men de liberale havde gjort regning uden vært, vel nok på baggrund af et manglende kendskab til de reelle forhold på landet og til dansk bondementalitet i særdeleshed. Folkestyrets indførelse fjernede kommunernes betydning som demokratisk pilotprojekt, og noget arnested for en vågnende folkeånd havde de jo heller ikke just været. Skønt der var mistillid til landkommunerne, var det dog aldrig på tale at nedlægge dem. De var kommet for at blive, da der ikke syntes at være noget administrativt alternativ hertil.

Overordnet betragtet repræsenterer Harry Christensens solide og gennemarbejdede bog et stykke sober historieforskning i bedste danske tradition. Aldrig tidligere har spørgsmålet om landkommunernes etablering og virke været så udførligt behandlet, og aldrig tidligere har vi hat et så godt opslagsværk om dansk landkommunalvæsen. Harry Christensen er en historiker

af den gamle skole, der på et solidt empirisk fundament opbygger en sammenhængende skildring af et stykke af fortiden. Man kan med nogen ret beskyldte Christensen for ikke at føre sine analyser af kommunernes virke et spadestik dybere, f.eks. ved også at inddrage de kulturelle forudsætninger for lokal ledelse i bondekulturen i sin undersøgelse, men på den anden side indgår denne type aspekter normalt ikke i administrationshistoriske værker. Vurderet som sådan lever bogen derfor til fulde op til de forventninger, man på forhånd måtte have.

Bogen er desuden trykt på godt papir, er solidt indbundet, og ligger godt i hånden. Den er således en æstetisk nydelse, hvilket jeg personligt sætter overordentlig stor pris på. Såvel form som indhold må derfor siges at være vellykket, og der skal derfor lyde et stort tillykke med bogen til Harry Christensen - jeg er sikker på, at den i mange år fremover vil være absolut uomgængelig for enhver, der beskæftiger sig med dansk lokaladministrations historie i det 19. århundrede. Et standardværk er født.

Peter Henningsen

Det STORE i det små

- en anmeldelse

Af Michael Bregnsbo, lektor-vikar, ph.d., Institut for Historie, Kultur etc., Odense Universitet.

Det STORE i det små, Skrifter udgivet af Lokalhistorisk Afdeling, 10, redaktion: Maeve Drewsen, Julie Fryd Johansen, Jørgen Mikkelsen, Kirsten Prange og Knud Prange, København 1997.

 prettelsen af Lokalhistorisk Afdeling ved Københavns Universitet pr. I.II.

1970 betød realiseringen af et længe næret ønske. Allerede i 1943 var der blevet gjort et forsøg, men det var af forskellige grunde løbet ud i sandet. Forud for oprettelsen i 1970 havde der været planer fremme om et selvstændigt lokalhistorisk institut i universitetsregi, men af universitetspolitiske grunde lod dette sig ikke gennemføre. I stedet

oprettedes en lokalhistorisk afdeling ved Historisk Institut på Københavns Universitet, og den består den dag i dag. I anledning af 25 års jubilæet i 1995 er der nu - med nogen forsinkelse - udkommet et digert værk. Der er tale om et samleværk med bidrag fra i alt 17 forskellige forfattere, heriblandt lektor, mag.art. Knud Prange, der siden 1970 har været afdelingens leder (og eneste faste medarbejder!), en række historikere, der i deres studietid har været knyttet til afdelingen samt forskellige udefrakommende bidragydere.

Indledningsvist gør Knud Prange rede for studiet af lokalhistorie i går, i dag og i morgen¹. Oprindeligt var lokalhistoriens formål - i hvert fald set fra universitetsside - at underbygge og uddybe studiet af rigshistorien, men senere er der også blevet argumenteret for dens værdi i sig selv. Lokalhistorien er nok den gren af historiestudiet, der har størst appel til lægfolk. Disse interesserer sig for udforskning af historien i det område, hvor de selv bor eller som de af andre grunde føler særlig tilknytning til, uanset om det kan bidrage til at underbygge og uddybe rigshistorien eller ej. Tidligere har der nok været tendens til, at denne lægmandsforskning var præget af, "at man serverede de rå kartofler i stedet for den færdigt tilberedte ret" (s.10), men her synes der nu at være en udvikling i gang i retning af at sætte de lokale forhold ind i en meningsfyldt sammenhæng. Også formidlingsmæssigt har lokalhistorien ifølge Knud Prange betydelige fortrin: "Den lille historie er oftere nemmere at gribe og begribe end den store, og udspiller den sig tilmed på den lokalitet man selv så udmærket kender, så er det ikke svært at vække læserens eller lytterens interesse" (s.13).

Hovedparten af forfatterne er historikere, enkelte er etnologer og et par er begge dele. Dette og værkets titel lader antyde, at der her er tale om lokalhistorie, der skal uddybe og underbygge rigshistorien

og evt. vise dens værdi i sig selv. Bidragene til værket er alle enten social-, personal- og/eller administrationshistoriske, et enkelt om kommunelærerinde og borgerrepræsentant Johanne Blom i København 1909-1919 tangerer politisk historie. Der er stor spændvidde i emnerne for de forskellige bidrag. Blandt emnerne kan nævnes engelske landbrugs- og befolkningsforhold i senmiddelalderen, grundlæggelse af nye byer i Sverige, danske bønderes civilisering, løn- og arbejdskampe på Hellebæk Gævrefabrik ved Helsingør i begyndelsen af 1800-tallet, erhvervsmæssige og økonomiske forhold i sjællandske købstæder i 1700-tallet, læseindlæring i Landerslev skole i Horns herred 1778-1796 og historien om en uægtefødt tjenestepige, der ægtede en brændevinsbrænder og derved kom op i borgerskabet, men som følge af virksomhedens fallit senere måtte flytte til fattighuset.

Og der er mange eksempler på lokal- og personalhistoriske undersøgelser, der ikke blot underbygger og uddyber rigshistorien, men tillige nuancerer og sågar reviderer den. Her kan nævnes en artikel om en degneenke, hvis liv og levned og familiære forhold er blevet eftersporet ned i mindste detalje. Af de mange brudstykker fremkommer efterhånden et billede af et degnemiljø, der slet ikke var så geografisk og socialt isoleret endda. Og der argumenteres overbevisende for, at selv nok så grundige og fintmaskede statistiske undersøgelser aldrig ville være i stand til at få et sådant billede klart frem.

Der bringes også eksempler på lokalhistoriens egen værdi: det er ingen naturlov, at nationalstaten skal være al historieforskningens omdrejningspunkt. Dette er formentlig en trend, vi vil komme til at høre meget mere til. Visse af artiklerne rejser flere spørgsmål end de giver svar på, hvilket der ikke behøver at være noget negativt ved. Der er imidlertid også artikler, der beretter om forhold og begivenheder engang i forti-

den, som nok er underholdende og interessant eller i hvert fald pudsige, men hvor det større perspektiv (det store i det små) fortøner sig.

Interessen for lokalhistorie er i stærk vækst. Foruden de amtshistoriske årbøger er der i de senere år oprettet lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver, der udgiver publikationer på by-, bydels- eller sogneniveau, og her gør såvel amatører som faguddannede historikere og etnologer sig stærkt gældende som forfattere. Det er godt og fint, sådanne publikationer opfylder et reelt og legitimt behov ude i diverse lokalsamfund. Men den slags værker læses i sagens natur oftest "kun" af folk, der selv bor i eller af andre grunde har særlig interesse for pågældende lokalitet. Og det betyder, at alle de uddybninger og revisioner af rigshistorien eller påvisninger af rigshistoriens utilstrækkelighed og irrelevans i visse sammenhænge, ofte ikke når ud over de lokale samfund og deres læserskarer. En række markante og nybrydende forskningsresultater kommer således ikke til rigshistoriernes kendskab. Og det er ærgerligt. Selvfølgelig kunne også rigshistorikerne give sig til at læse de lokalhistoriske publikationer. Ganske vist vil dette være noget uoverskueligt, men absolut ikke umuligt. Erfaringen viser bare, at det gør de i al for ringe grad. Man kunne derfor ønske, at lokalhistorikere også ville være mere om sig med at formidle deres rigshistoriereviderende forskningsresultater i bogform og i de landsdækkende, ja gerne også internationale tidsskrifter i langt højere grad end tilfældet er nu. Det forudsætter naturligvis også, at redaktører af sådanne publikationer er villige til at optage den slags bidrag. Måske giver betegnelsen *lokalhistorie* først og fremmest associationer i retning af en bestemt lokalitets historie, der kun har interesse for beboerne i det pågældende område, hvor

imod den i knap så høj grad leder tankerne i retning af uddybninger og nuanceringer af rigshistorien. I international forskning bliver lokalhistorie i den sidstnævnte betydning ofte benævnt *mikrohistorie*², idet en og samme undersøgelse selvfølgelig sagtens kan være lokalhistorie i begge betydninger på én gang.

Lokalhistorien har altså nu i mere end 25 år været institutionaliseret om ikke som selvstændigt universitetsinstitut eller -fag, så dog som selvstændig afdeling under historieinstituttet ved Københavns Universitet. Man kunne overveje, om denne institutionalisering stadig er befordrende. Eller om den nu efter et kvart århundrede måske snarere virker hindrende på og isolerende for den gensidige påvirkning, der bør være mellem rigs- og lokalhistorien, mellem makro- og mikrohistorie, mellem det store og det små. En gensidig påvirkning, som bogen selv så klart viser vigtigheden, nytten og relevansen af. Kort sagt: lokalhistorien burde (også) være en integreret del af såvel rigshistorieskrivningen som af al anden historieskrivning. Eller sagt på en anden måde: lokalhistorie er i løbet af de sidste 25 år blevet alt for vigtig til at den bør overlades til lokalhistorikerne alene - og det har Lokalhistorisk Afdeling en stor del af æren for.

Michael Bregnsbo

1. Om lokalhistorieskrivningen i Danmark, se også: Pedersen, Erik Helmer: Dansk lokalhistorie i mands minde. En historiografisk skitse. *Fortid og Nutid*, nr. 3, København 1997.

2. Ved seminaret *Mikrohistorie - historisk antropologi - den ny kulturhistorie*, 15.-16. maj 1997, på Hollufgård ved Odense Universitet fremhævedes følgende værk som et markant eksempel på lokalhistorie, der uddybede og reviderede rigshistorien: Medick, Hans: *Weben und Überleben in Laichingen 1650-1900. Lokalgeschichte als allgemeine Geschichte. Veröffentlichungen des Max Planck Instituts für Geschichte* 126. Göttingen 1996.

Et stykke med leverpostej

- en anmeldelse

af Torben Svendrup ph.d. historiker

Halvor Petersen: *Et stykke med leverpostej*. Roskilde Museums Forlag 1997, 131 s., kr. 75

Roskilde Museums Forlag har i slutningen af 1997 udgivet bogen "Et stykke med leverpostej" skrevet af civilingeniør Halvor Petersen. Umiddelbart vil mange historikere rykke lidt på næsen over en bog om et så inferiørt emne som vor danske leverpostej. Det må dog være mere relevant, at analysere håndfæstninger og love. Men med en let omskrivning af Troels Lunds berømte forsvar fra kulturhistorien, vil jeg tillade mig at sige, at jeg sælger gerne Danmarks kongerække for et stykke med leverpostej! Hvis stykket blot er ernæringsmæssigt godt. Og det er dette stykke.

Som når man køber leverpostej i supermarkedet er prisen lav. For 75 kr. får man en stor portion - ikke mindre end 131 sider.

Bogen indledes med en tilbageføring til den tid, hvor vi ikke ved om, man spiste leverpostej. Vi ved, at man spiste masser af postej i middelalderen - så forfatteren ræsonnerer - hvorfor skulle man ikke have spist leverpostej. Til forfatterens ros må det siges, at han gør tydeligt opmærksom på, at der absolut intet kildebelæg er for, at man

spiste leverpostej i middelalderen. Men det havde nok været bedre at lade denne halvdel udgå. Når Halvor Petersen kommer op i 1700-årene, er han på langt mere sikker grund, og da den danske leverpostej bliver præsenteret på Strøget i København som pålæg i 1847, begynder bogen reelt.

En kvalitet ved bogen er, at den ikke kun fortæller om, hvordan leverpostej er blevet lavet i kødindustrien, men også hvordan den blev lavet hjemme og hos spækhøkeren. Når man har læst denne bog, ved man, hvad leverpostej er på godt og ondt.

En anden fin detalje er, at han også nævner leverpostej, der er fri for svinekød.

Forfatteren viser tydeligt, at han er godt inde i emnet. Som læser bliver man klar over, at der i leverpostej gemmer sig et godt stykke kulturhistorie. Man kunne ønske sig, at forfatteren havde perspektiveret tingene lidt mere ved f.eks. at sætte leverpostejens udvikling i tættere forhold til den almindelige samfundsudvikling.

Men det korte af det lange. Det er en god bog. Den rummer ikke kun tunge kalorier, men indeholder et stykke solidt dansk kulturhistorie, som tilmed er morsomt at læse - og det er ikke så ringe endda.

Torben Svendrup



Hvis du vil bestille ældre årgange eller enkelt-eksemplarer, kan du besøge 1066 på internettet!

<http://www.xcu.com/mmdesign99/hastings>

Encyklopædien og frimurerne (2)

Fagredaktør Merete Harding, Den Store Danske Encyklopædi, og adjunkt Kurt Villads Jensen, Institut for Historie etc., Odense Universitet.

I 1794 reddede en ung fransk kvinde, borgerinde Diderot, sin mand fra fængsel og guillotine ved at henvise til, at hun var vokset op med Den Store Franske Encyklopædi og derfor havde været republikaner længe før Revolutionen.

L'Encyclopédie var en forløber for Den Franske Revolution. Den udkom 1751-72 med 17 tekstsbind og 11 planchebind og var dermed et af oplysningstidens mest ambitiøse udgivelsesprojekter, siden hyldet som 'et monument over tidsalderens kamp for retten til viden, uafhængigt af statsmagtens og kirkens interesser':

I 1737 havde den franske frimurer A.M.Ramsay (1686-1743) foreslået, at frimurerne skulle lave en encyklopædi "over alle frie kunster og alle nyttige videnskaber". Forslaget blev genfremsat af flere senere Stormestre, og i løbet af 1740'erne må forlæggeren Le Breton (1708-79) givetvis være blevet involveret. Han havde siden 1729 været Ærværdig Mester af den første Orangeloge i Frankrig, og han fik det praktiske ansvar for udgivelsen af L'Encyclopédie.

Frimurerbevægelsen hyldede i esoterisk hemmelighedsfuldhed en religiøs tolerance eller måske snarere en deisme, en tro på et guddommeligt væsen eller princip og på en almenmenneskelig uortodoks fornuftsreligion i modsætning til kirkelige dogmer - en farlig holdning i det enevældige, katolske Frankrig.

Valget af den energiske frimurer D. Diderot (1713-84) som hovedredaktør for L'encyclopédie var afgørende. Han interesserede sig brændende for både ny teknik og filosofiske spørgsmål. I nogle småskrifter fra 1740'erne havde han udtrykt den skeptiske holdning til den etablerede kirke og dens lære, som kom til at præge L'Encyclopédie. I 1749 måtte Diderot i fængsel for sine filosofiske og især for sine pornografiske skrifter, som han forgæves nægtede at være forfatter til; investorerne bag L'Encyclopédie kom i økonomisk fare og fik ham hurtigt løsladt.

Diderots kreds af forfattere og medarbejdere, encyklopædisterne, bestod af samfundskritiske,

ofte kontroversielle personer spændende fra en abbed, hvis teologiske doktordisputats blev dømt kættersk, over filosofen Voltaire til ateisten P.H.D. Holbach. Af størst betydning var måske adelsmanden Louis de Jaucourt (1704-79), fordi han endte med at skrive omkring 30% af hele L'Encyclopédie, ikke mindst ved systematisk afskrift fra især den gode ortodokse encyklopædi Mémoires de Trévoux der siden 1704 var blevet udgivet i flere oplag af franske jesuitter. De klagede selvfølgelig, men uden nogen virkning.

Et særtræk ved L'Encyclopédie var dens mange opslag om maskiner og teknik, hvor den med sine udførlige artikler endelig realiserede flere store, men opgivne projekter fra slutningen af 1600-tallet og frem. Af stor historisk og æstetisk værdi er de talrige plancher, som Diderot ofte selv samlede materiale til ved at besøge værksteder og få maskiner skilt i deres mindste dele.

Under udgivelsen kom L'Encyclopédie flere gange i konflikt med den franske censur, i en periode måtte den trykkes uden for Frankrig, i 1759 blev den fordømt af paven, og i 1766 måtte Le Breton en periode i Bastillen. L'Encyclopédie havde dog også vigtige støtter, bl.a. ved hoffet.

I 1764, da værket var nået halvvejs, opdagede Diderot, at Le Breton hemmeligt havde rettet manuskripterne lige inden trykning og fjernet de mest anstødelige passager, fx hele Jaucourts artikel om protestantisme, 'en hellig fornuftsreligion som opdrager mennesket og hverken fremmer vantro eller fanatisme' (citeret fra senere fundet originalmanuskript). Diderot rasede over Le Breton, hvis rettelser nok har været nødvendige af hensyn til censuren, men Diderot blev overtalt til at fuldføre værket.

L'Encyclopédie prægede sin tid, men blev aldrig genudgivet. Blivende betydning fik den dog ved at få 'et selskab af gentlemen i Skotland til - som forsvarede kristendommen - at udgive Encyclopaedia Britannica, der stadig kommer i nye udgaver.

Merete Harding & Kurt Villads Jensen